

Radikala fantasier?

Djupintervjuer med sex offentligt intellektuella feminister.

Liv Sunnercrantz
Masteruppsats, 30 hp
Ht 2010
Centrum för Genusvetenskap
Lunds Universitet
Handledare: Kerstin Sandell

Abstract

This is a thesis situated in a context of feminist debates on gender, class, resistance and social change as well as the contemporary Swedish feminist movement and debate. The aim of this thesis is to discuss questions of gender/sex and class in relation to resistance and social change. Based on theories about public intellectuals and social change I have conducted in-depth interviews with six feminist public intellectuals within the contemporary feminist public debate.

Drawing on feminist theories of gender/sex and class in relation to resistance and social change, within contemporary society the analysis centers around the interviewees discussion of these matters. The study concludes that although social change is a debated subject, any real radical feminist ways of resistance towards unequal structures are not present within in the contemporary leftist feminist debate.

Keyword: gender, sex, class, resistance, social change.

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning	2
1.2	Disposition.....	2
2	Teoretiska utgångspunkter.....	3
2.1	Offentligt intellektuell	3
2.2	Teoretiska utgångspunkter.....	6
2.2.1	Från tvåsystems-teori till intersektionalitet - En exposé över teoretiska debatter inom feminismen.....	10
3	Metodologiska utgångspunkter, urval och material.....	14
3.1	Metodologiska utgångspunkter.....	14
3.2	Urval och material	15
3.2.1	Intervjupersoner	17
3.2.2	Intervjuerna - förberedelser, genomförande och analys.....	18
4	Radikala fantasier?	21
4.1	Om vikten av att ha en analys.....	21
4.1.1	Intersektionalitet som självklarhet	28
4.1.2	Klassbegreppet som problematiskt.....	32
4.1.3	Slutsats om vikten av att ha en analys.....	37
4.2	Förändring	37
4.2.1	Parlamentarisk politik	42
4.2.2	Feministiska sociala rörelser	47
4.2.3	Slutsats om förändring	51
4.3	Mångfalden av motstånd	52
4.3.1	Kollektiv - individ	56
4.3.2	Slutsats om mångfalden av motstånd	59
4.4	Rollen som offentligt intellektuell.....	60
4.4.1	Slutsats om rollen som offentligt intellektuell	63
4.5	Hopp och förtvivlan.....	64
4.5.1	Slutsats om hopp och förtvivlan.....	66
5	Slutdiskussion	67
6	Referenser	71
a.	Bilaga: Intervjuguide	74

1 Inledning

Sedan slutet av 1960-talet har feministiska debatter om genus/kön och klass avlöst varandra. Detta är ämnen som diskuterats såväl inom som akademien som offentliga debatter. Sedan dess har även teorierna på området utvecklats och relationen mellan genus/kön och klass är än idag ett levande ämne inom feminismen. Från att ha varit engagerad i samhällsförändring och motstånd mot orättvisor och ojämlikheter vad gäller genus/kön och klass, har feminismen gått från andra vågens emancipation via 1990-talets poststrukturalistiskt influerade analyser till 2000-talets fokus på intersektionalitet. Denna uppsats grundas i mitt intresse av debatten kring frågor om kopplingar mellan genus/kön och klass. Idag finns ingen aktuell forskning om offentligt intellektuella feminister som fokuserar på genus/kön och klass.

Genus/kön¹ och klass ser jag som maktordningar vilka existerar i relation till varandra och är i många situationer näst intill oskiljbara. För att diskutera dessa frågor ur ett motstånds och förändringsperspektiv har jag valt att närmare studera den samtida feministiska rörelsens offentligt intellektuella feminister. Att skriva om och föra fram motstånd och förändring ser jag som en emancipatoriskt potential. Med detta menar jag att studiens utgångspunkt är att bidra till undergräva samhällets ojämlika maktrelationer genom att koppla individuella erfarenheter till en större sammanhang. Uppsatsens fokusering på möjligheter till förändring av orättvisor och ojämlikhet är för mig både engagerande och produktivt ur ett feministiskt perspektiv. Då djupintervjuer med offentligt intellektuella är ett ovanligt samt specifikt material och uppsatsen strävar efter att diskutera hur maktordningar kan motarbetas, snarare än att analysera intervjupersonernas utsagor i sig, är detta något av en pilotstudie med hopp om att bidra med ny kunskap till, samt reflekterar kring den feministiska debatten.

---

¹ Jag har valt att konsekvent uttrycka mig i termer av genus/kön, syftet med uppsatsen är inte att teoretisera begreppen vidare utan fokusera på andra aspekter. Endast i citat från informanterna skiljs dessa två begrepp åt, i min diskussion runt dessa citat görs ingen åtskillnad.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att diskutera hur maktordningar baserade på genus/kön och klass, i det svenska samtida samhället, kan förändras och motarbetas. Då detta relaterar till den feministiska debattens riktning idag, vad gäller dessa frågor, kommer uppsatsen även att redogöra för den feministiska debattens utveckling.

Frågeställning: Hur uppfattas klass, genus/kön, motstånd och förändring bland offentligt intellektuella feminister idag? Vilka strategier finns för motstånd och förändring av ojämlikhet vad gäller genus/kön och klass bland offentligt intellektuella feminister?

Fokus för studien är att utifrån djupintervjuer med sex offentligt intellektuella feminister analysera strategier för hur genus/köns- och klassojämlikheter i samhället idag kan förändras och motarbetas.

1.2 Disposition

Uppsatsen inleds med ett kapitel där studiens teoretiska ramverk presenteras. Först diskuteras rollen som offentligt intellektuell utifrån olika teorier, därefter introduceras tidigare feministiska teoretiska debatter om klass och genus/kön. Slutligen presenteras mina egna teoretiska utgångspunkter, vilka fördjupas och utvecklas genom uppsatsen i relation till empirin. I kapitel två reflekterar jag över studiens metodologiska utgångspunkter samt presenterar det empiriska materialet. Med utgångspunkt i en emancipatorisk feministisk forskningstradition har jag valt ett kvalitativt tillvägagångssätt genom intervjuer med offentligt intellektuella feminister, efter ett utförligt metodologiskt övervägande. Den empiriska undersökningen utgör grunden för kapitel tre där olika aspekter av klass, genus/kön, motstånd och förändring diskuteras utifrån informanternas olika resonemang. Även intervjupersonernas positioner som offentligt intellektuella samt emotionella aspekter ur intervjuerna tas upp och diskuteras. Kapitel tre har delats in i fem större avsnitt med inbördes underrubriker. Här analyseras materialet utifrån till det teoretiska ramverket. I uppsatsen avslutande kapitel knyter jag ihop de resonemang som presenterats samt utvecklar de slutsatser jag kommit fram till utifrån analysen.

2 Teoretiska utgångspunkter

Syftet med detta kapitel är att kortfattat diskutera uppsatsens teoretiska ramverk. Tonvikten i kapitlet ligger på en reflektion över begreppet offentligt intellektuell, samt på en presentation av mina teoretiska utgångspunkter utifrån två av de forskare som fokuserat på frågor om klass, genus/kön, motstånd och förändring under senare tid, nämligen filosofen Nancy Fraser och statsvetaren Chantal Mouffe. Kapitlet avslutas med en exposé över feministiska teoretiska debatter som har ifrågasatt uppfattningen om relationen mellan klass och genus/kön. Utöver en konkret inledning till den feministiska debatten kring genus/kön och klass syftar även presentationen till att utgöra en introduktion till forskningsfältet kring uppsatsen.

2.1 Offentligt intellektuell

De offentligt intellektuellas roll i samhället har diskuterats av ett flertal olika forskare, filosofer och samhällsdebattörer. En del har försökt att definiera denna roll, vad det innebär att vara offentligt intellektuell och vad dennes roll i samhället innebär. Andra menar att de offentligt intellektuella håller på att försvinna i dagens samhälle. I min förståelse av offentligt intellektuella utgår jag tre teoretiker som fokuserar på detta begrepp i relation till makt, förändring och sociala rörelser som feminismen, nämligen Antonio Gramsci, Edward Said, och Carl Boggs, vars teorier belyses nedan.

Filosofen Antonio Gramscis teori om intellektuella är än idag en av de mest uppmärksammade på ämnet och mycket av den senare forskning som gjorts bygger på Gramscis resonemang. Gramscis distinktionen av intellektuella utgår från den yrkesmässigt intellektuelles sociala funktion - förhållandet i ansträngning mellan intellektuellt arbete och neuro-muskulärt arbete. Gruppen intellektuella delar Gramsci upp i två kategorier; organiskt och traditionellt intellektuella. Den organiskt intellektuelle företräder eller ingår i en viss klass. Denna grupp av intellektuella kan ha vuxit fram ur arbetarklassen eller verka som en del av det sociala livet, de är engagerade i samhället och kämpar för att förändra det. Enligt Gramsci har intellektuella kritiker den privilegierade möjligheten att bryta rådande föreställningar, visa på dess motsägelser och bakomliggande intressen, samt forma alternativa tankebanor. Gramscis förhoppning var att organiskt intellektuella skulle kunna bli medvetna om samhällets sociala relationer och engagera sig i kampen mot förtrycket. Vidare menar Gramsci att varje social grupp har sina egna organiskt skapade intellektuella. Gramsci påpekar

att intellektuella inte är autonoma från maktsystemen.² Intellektuella kan alltså ses som agenter för sociala rörelser, för motstånd, maktkritik och kritiskt tänkande, vilket jag har valt att ta fasta på i min förståelse av rollen som offentligt intellektuell.

Litteraturvetaren Edward Said menar att den intellektuelles uppgift är att ifrågasätta föreställningar om och strukturer av klass, etnicitet eller genus/kön, samt underminera auktoriteter.³ Centralt i Suids resonemang är att den intellektuelle är en person som offentligt representerar en åsikt, ställer besvärliga frågor och ifrågasätter ortodoxier och dogmer, utifrån värderingar som frihet och rättvisa, utan att knytas till regeringar eller storföretag. För offentligt intellektuella blandas den privata och den offentliga sfären samman, menar Said, då åsikter och värderingar ofta grundas i personliga erfarenheter.⁴ Min uppfattning av offentligt intellektuella är influerad av Said på dessa punkter, vilka jag ser som grundläggande i rollen som offentligt intellektuell. Utöver detta antagande har jag i arbete med analysen försökt att ta hänsyn till denna sammanblandning av privata och offentliga sfärer som Said pekar på.

Samhällsvetaren Carl Boggs, gör en utförlig analys av intellektuella i *Intellectuals and the Crisis of Modernity*. Han pekar på Gramscis teori om organiskt intellektuella som en mer utvecklad teori än tidigare teorier om "den intellektuelle". Boggs urskiljer kritiskt intellektuella (bland andra) vilka tillför potentiella mothegemoniska världsbilder och samhällsteorier som formar det politiska och kulturella klimatet i samhället. Kritiska och organiskt intellektuella (i Gramscis mening) för talan åt, samt bemäktigar, sociala rörelser. Utifrån Boggs argumentation stödjer jag min förståelse av de offentligt intellektuellas betydande roll i samhället samt för sociala rörelser. De intellektuellas roll har förändrats menar Boggs, idag krävs ingen universitetsutbildning för att vara offentligt intellektuell och media fungerar som central en plattform för sociala och ideologiska konflikter. Intellektuella återfinns idag inom många olika sfärer; media, utbildning, akademien, kulturen, intresseorganisationer, sociala rörelser eller staten. Således är de intellektuellas roll enligt Boggs, att via dessa arenor - media och akademien, politiken och den sociala sfären, legitimera eller underminera specifika maktstrukturer.⁵ Även denna aspekt har jag tagit hänsyn till i min

---

² Gramsci, Antonio, *Formandet av de intellektuella från*
<http://www.marxists.org/svenska/gramsci/19xx/intellektuella.htm> 2011-01-01

³ Said, Edward, 1995, *Den intellektuelles ansvar: 1993 års Reith föreläsningar*, Stockholm: Bonnier Alba, s. 10-13, 91.

⁴ Said, 1995, s. 21-29.

⁵ Boggs, Carl, 1993, *Intellectuals and the Crisis of Modernity*, Albany: State University of New York Press, s. 1-10.

studie samt urvalsprocess. Detta är en mer samtida syn på de offentligt intellektuella positioner, i relation till uppsatsens syfte, än Gramscis teori.

Boggs menar vidare att kritiskt intellektuella på olika sätt tar del i den sociala förändringen, genom kamp om makten över arbetsplatsen, kritik av institutionella praktiker, uppror mot normer, eller utvecklandet av nya visioner för framtiden. Intellektuell praktik kan i Boggs mening vara ideologisk, mothegemonisk och oppositionell, såsom samtida sociala rörelser (däribland feminism), eller vara instrumentell och istället verka för institutionernas intressen. Boggs poängterar även att kritiska intellektuella med sina djupa ideologiska analyser och visioner är nödvändiga för att vänsterpolitiken ska komma över sin organisatoriska problem och strategiska förlamning.⁶ Det här är en poäng som jag anser belyser det specifika i offentligt intellektuella roll samt deras relation till sociala rörelser. Då detta dels synliggör offentligt intellektuella emancipatoriska potential samt samhällskritiska betydelse, ser jag det som relevant för uppsatsens syfte.

Den omdiskuterade klyftan mellan intellektuella och de sociala rörelserna granskas av Boggs som lyfter fram feminismen som ett exempel där olika roller och arenor kombinerats, där aktivism ofta har kombinerats med någon form av kritiskt intellektuell aktivitet. Förhållandet mellan teori och praktik är därför djupt grundat inom den feministiska rörelsen. Den feministiska diskursen om intellektuella är inte heller begränsad till en aktion, grupp eller rörelser utan spridd över flera områden, såsom politik, media och kulturella aktiviteter. Feministiska offentligt intellektuella, vars bidrag är inspirerade av rörelsen, finns både inom och utanför universiteten. Boggs påpekar även att många av de feministiska kritiskt intellektuella förkroppsligar Gramscis modell av den organiskt intellektuelle. Dessa feministiskt intellektuella befinner sig i en sfär av kollektivt handlande, i språk och värderingar hos kvinnor som kämpar för att förändra sina liv. Klyftan mellan intellektuellt arbete och vardagslivet, mellan analys och handling är inom feminismen mindre än inom andra rörelser, såsom socialismen, menar Boggs.⁷ Denna förståelse av relationen mellan feminismen som rörelse samt dess offentligt intellektuella är speciellt relevant för detta forskningsprojekt, samt en grundläggande ansats i min förståelse av denna relation. I min studie synliggörs detta förhållande mellan den feministiska rörelsen samt dess offentligt intellektuella, till viss del.

---

⁶ Boggs, 1993, s. 162-164.

⁷ Boggs, 1993, s. 177-178.

Utgångspunkten för detta forskningsprojekt är att offentligt intellektuella som existerar i dagens samhälle har en betydande roll för motstånd mot, kritik och förändring av rådande maktstrukturer. I min förståelse av rollen som offentligt intellektuell utgår jag från Gramscis teori om organiskt intellektuella, Saids perspektiv på offentligt intellektuella samt Boggs analys av kritisk intellektuella samt denna position i relation till feminismen som social rörelse. I min mening medför rollen som offentligt intellektuell en position att kritiskt granska och reflektera över samhället samt utmana dess ordning. Med just offentlig menar jag de som intar sin position som feminist, genom att debattera såväl verbalt som skriftligen, inom olika arenor, i den offentliga sfären.

2.2 Teoretiska utgångspunkter

I detta avsnitt ämnar jag att tydliggöra mina teoretiska utgångspunkter vad gäller genus/kön, klass, motstånd och förändring. Eftersom att motstånd mot och förändringsaspekter av maktrelationer och strukturer av genus/kön och klass är centralt för min studie utmärks den teoretiska ramen av teorier som tar hänsyn till just motstånd och förändring vad gäller genus/kön och klass. Filosofen Nancy Fraser och Statsvetaren Chantal Mouffe är två forskare som fokuserat på frågor om klass, genus/kön, motstånd och förändring i det samtida samhället. Det är med hjälp av dessa teorier som jag har tolkat materialet.

Nancy Fraser har fokuserat på makt, former av motstånd och förändring i relation till genus/kön och klass, vilket illustreras i *Den radikala fantasin: Mellan omfördelning och erkännande*⁸. Där analyserar Fraser både vänsterns och feminismens politik samt teoretiserar kring socioekonomisk *omfördelning* och (den mer kulturella formen) *erkännande*, som medel för förändring av genus/kön och klass som maktstrukturer. Fraser har även analyserat den feministiska rörelsens relation till kapitalismen och nyliberalismen i "Feminism Co-opted?"⁹ där hon föreslår en slags återideologisering av feminismen.

Fraser fokuserar på social rättvisa och jämlikhet som hon menar har två *analytiskt* skilda dimensioner; omfördelning och erkännande. Omfördelning är i Frasers teori kopplat till socioekonomiska samhällsstrukturer och resursfördelning. Erkännande behandlar Fraser som en fråga om social status, institutionaliserade kulturella värdemönster vilka påverkar sociala

---

⁸ Fraser, Nancy, 2003, *Den radikala fantasin: Mellan omfördelning och erkännande*, Göteborg: Bokförlaget Diados AB.

⁹ Fraser, Nancy, 2009, "Feminism Co-opted?" i *New Left Review*, nr. 56, 2009.

aktörers ställning i samhället. Social status är relaterat till och har ett starkt samband med socioekonomiska klasser. Fraser inspireras av sociologerna Max Weber och Karl Marx, samt använder både Webers klass- och statusbegrepp samt Marx' förståelse av den kapitalistiska ekonomin. Det är framförallt Webers statusbegreppet som Fraser använder för att tolka erkännandet, som politik riktad mot en statusordning med bas i institutionaliserade kulturella värdemönster, vilken hindrar demokratisk deltagande på lika villkor. Genus/kön, ras och sexualitet är tvådimensionella former av underordning vilka har sin grund i såväl det kapitalistiska samhällets ekonomi som dess statusordning. Fraser inser det problematiska i att utveckla en kombination av feministisk erkännande- och omfördelningspolitik, då genus/kön skär genom andra maktordningar, varför det är nödvändigt att ta hänsyn till flera maktordningar. Då statusordning och ekonomisk struktur är sammanflätade och förstärker varandra ser Fraser problem med att erkännande kan reduceras till identitetspolitik. På så sätt kan omfördelning bli malplacerat och strukturella aspekter av brist på erkännande osynliggöras. Samtidigt påpekar Fraser att om erkännande å andra sidan åsidosätts ignoreras kulturella aspekter av samhällstrukturen. Därför menar Fraser att kamper för erkännande måste integreras med kamper för omfördelning, snarare än att underminera varandra.¹⁰

Frasers fokus ligger på att analysera och därmed möjliggöra för förändring och motarbetande mot orättvisor som har både med klass och status att göra. Hon poängterar att genus/kön, klass, ras och sexualitet alla kan ses som tvådimensionella kategorier, med en politisk-ekonomisk sida i omfördelningens sfär, samt en kulturell-diskursiv sida i erkännandets sfär. Fraser argumenterar för en dualistisk feministisk politik där krav på omfördelning och erkännande kan interageras. På detta sätt vill Fraser både ta till vara det marxistiska arvet och samtidigt ta hänsyn till kulturparadigmet.¹¹

I Frasers analys synliggörs betydelsen av socialdemokratins tillbakagång i relation till frågor om klass och ekonomisk omfördelning. Istället har den politiska debatten förskjutits till att fokusera på identitetspolitik och erkännande. I försök att vidga politiken om omfördelning till att inkludera erkännande, menar Fraser att resultatet har blivit att omfördelningspolitiken har underordnats erkännandets politik. Fraser identifierar en tendens att särskilja omfördelning och erkännande, men menar att social rättvisa och jämlikhet i dagens samhälle kräver både omfördelning och erkännande. Samtidigt som vänsterns politiska fokus förskjuts mot identitetspolitiken växer sig nyliberalismen starkare, vilket resulterar i större motgångar för

---

¹⁰ Fraser, Nancy, 2000, "Rethinking Recognition" i *New Left Review*, nr 3, 2000, eller Fraser, 2003, kap. 6.

¹¹ Fraser, 2003, kap. 7.

omfördelningspolitiken.¹² Frasers främsta bidrag är analysen av omfördelning och erkännande, vilket är en teori som kan hjälpa mig att tolka intervjupersonernas förståelser av förändring och motstånd i relation till en vidare feministisk debatt.

Fraser efterlyser även en återideologiserad vänsterfeminism. I "Feminism Co-opted?" är Frasers övertygelse om att den feministiska teorin och rörelsen står inför ett skifte tydlig, liksom hon menar att nyliberalism borde göra efter den ekonomiska krisen. Syftet är även här att driva fram förändring av orättvisor genom omfördelning och erkännande. Fraser riktar stark kritik mot nyliberalismen och kapitalismen samt menar att feminismen måste basera sig självt på en vänsterpolitisk grund. Frasers slutgiltiga uppmaning är att det nu är rätt tid för feminismen att "ta tillbaka" de idéer som nyliberalismen lagt beslag på (kritiken av den statskontrollerade kapitalismens; ekonomism, androcentrism, etatism samt västerländsk suveränitet). Förändring av orättvisor och ojämlikhet måste ske, inte bara vad gäller kön/genus, konstaterar Fraser.¹³

Statsvetaren Chantal Mouffe har uppmärksammats dels för sina bidrag till det diskursanalytiska forskningsfältet, men också för sina postmarxistiska teoretiseringar. Mouffe diskuterar makt, motstånd och förändring i relation till genus/kön och (framförallt) klass i sin senaste bok *On the Political*. Där efterlyser hon det politiskt sett mest nödvändiga i den västerländska samtiden; antagonism, pluralism, passion, partisaner och uttalat politiserad politik. För Mouffe är den antagonistiska dimensionen i det politiska central. Mouffe visar även här på behovet av passion inom politiken samt vikten av en kollektiv identitet. Detta är något som Fraser ser att det kan finnas ett problem med, i fall den kollektiva identiteten cementerar föreställningar om kulturella skillnader. Mouffe syftar snarare i detta sammanhang på en politisk kamp. Konflikt kring sociala uppdelningar är oundvikligt och nödvändigt i en demokrati med en mångfald i åsikter och politiska krav. Mouffe motsätter sig konsensustänkandet i politiken, ifrågasätter nyliberalismens sanningsanspråk och efterlyser en ideologiserad och uttryckligt politiserad kamp om makten.¹⁴

Mouffe synliggör behovet av politisering, antagonism och en uttalad vänsterpolitik, något som även Fraser som sagt efterlyser hos feminismen. I sitt resonemang fokuserar Mouffe (liksom Fraser) på motståndet mot kapitalismen och nyliberalismen, samt den form globalisering som dessa för fram, snarare än att diskutera utifrån åtskilda analytiska

---

¹² Fraser, 2003, kap. 1.

¹³ Fraser, 2009.

¹⁴ Mouffe, Chantal, 2005, *On the Political*, New York: Routledge.

kategoriseringar. Kritik riktas mot flera av nyliberalismens idéer och markvinningar, såsom idén om "the post-political", det vill säga att det inte finns något höger-vänster längre utan bara "right and wrong". Detta synliggör också Mouffes fokus på den parlamentariska politiken, hennes resonemang förs på en sådan nivå att annan politik, lokalt eller i mindre organisationer, lämnas därhän. Debattklimatet kontrolleras visserligen också av de som Mouffe riktar sin kritik mot.¹⁵ Med detta i åtanke är det intressant att se hur de sex feminister jag har intervjuat formulerar sig, om de också formulerar sig gentemot dessa system.

I den politiska offentliga debatten i Storbritannien, ser Mouffe att klassbegreppet har ersatts av begrepp som 'inkluderande' och 'exkluderande', där medelklassen anses utgöra samhället. Detta finns det exempel på inom svensk politik, såsom fokuseringen på begreppet 'utanförskap'. Mouffe ser även att Labour av sagt sig vänsterpolitiken och krav på jämlikhet, samt kopplar detta till liknande tendenser och problem hos de övriga socialdemokratiska partierna i Europa. Ojämna maktrelationer ifrågasätts inte påpekar Mouffe och konsensus inom politiken framstår som något positivt.¹⁶ I min mening finns det likheter på detta plan med det svenska politiska debatt klimatet och det Europiska, varför jag ser det som relevant att tolka de intervjuades utsagor i relation till en sådan kontext. Därför är det även intressant att se på huruvida de intervjuade förhåller sig till den övriga samhällsdebatten.

Denna återopade politisering som Mouffe efterlyser påminner om Frasers återopade återideologisering av feminismen. Båda dessa två teoretiker verkar i relation till den kapitalistiska och nyliberala västerländska värld som de kritiserar. Mouffe och Fraser har olika utgångspunkter, perspektiv och strategier, men identifierar samma problem. Både Mouffe och Fraser för fram kritik mot avsaknaden av krav på ekonomisk omfördelning. Dessa är teoretiker visar exempel på strategier för motstånd och förändring samt hur klass, genus/kön, motstånd och förändring kan uppfattas idag. Med detta vill jag knyta an min uppsats till en större feministisk debatt, samtidigt som jag utifrån dessa teorier kan tolka de intervjuades utsagor i relation till denna vänsterfeministiska debatt.

---

¹⁵ Mouffe, 2005.

¹⁶ Mouffe, 2005, s.62.

2.2.1 Från tvåsystems-teori till intersektionalitet - En exposé över teoretiska debatter inom feminismen

För att kontextualisera uppsatsens syfte i den feministiska debatten samt de ämnen som diskuteras i analysen presenteras här en översikt av feminismens teoretiska utveckling. Att framställa denna utveckling som rent skiftande mellan olika paradigmer är ett förenklat synsätt. Inom den feministiska diskursen finns en åsiktspluralism och olika perspektiv fokuserar på olika aspekter eller begrepp. Däremot är det rimligt att konstatera att specifika teorier, argumentationer och synsätt har tillkommit genom åren, samt att olika teorier rönt olika mycket uppmärksamhet inom (och utanför) feministiska rörelser och debatter.

Frågor om makt, motstånd, förändring i relation till genus/kön och klass är centrala begrepp som debatteras ideligen inom akademien. Detta görs genom olika utgångspunkter, perspektiv och kontexter. I denna översikt har jag främst använt mig av genusvetaren Marysia Zalewskis *Feminism After Postmodernism: Theorising Through Practice*, där feminismens teoretiska utveckling undersöks.

Från slutet av 1960-talet och in på 80-talet koncentrerades den feministiska debatten runt avsaknaden av genus/kön i samtida vänsterpolitiska rörelser och klassanalyser, då andra vågens feminism trädde fram ur den nya vänsterrörelsen. Alternativa eller kompletterande teorier om klass och genus/kön utvecklades av bland andra Heidi Hartmann, Sandra Harding, Juliette Mitchell och Sylvia Walby. Det gjordes olika försök till att förklara kvinnors underordning och mäns överordning, både av radikalfeminister samt marxistiska och socialistiska feminister, samt liberalfeminister i början på 1970-talet. Många tog avstamp i en kritik av marxismen och försökte arbeta fram en analys som också uppmärksammade genus.¹⁷ Utifrån kritik av 1970-talets radikalfeministiska teorier och behovet av en analys av samhällsliga fenomen utvecklade Heidi Hartmann (1978) en ”tvåsystems-teori”, där kapitalismen och patriarkatet sågs som två separata, om än integrerade, system¹⁸. Sociologen Joan Acker menar att de dominerande perspektiven inom den feministiska rörelsen och forskningen under denna tid hade sin utgångspunkt i strukturalism och marxism, om än med ett kritiskt perspektiv och kompletterande genusteori.¹⁹ Iris Marion Young (1981) kritiserade denna uppdelning och såg sambandet mellan patriarkatet och kapitalismen som historiskt

---

¹⁷ Zalewski, Marysia, 2000, *Feminism After Postmodernism: Theorising Through Practice*, London: Routledge.

¹⁸ Hartmann, Heidi, 1978, "Det olyckliga äktenskapet mellan marxism och feminism", i Carlsson Wetterberg, Christina & Jansdotter, Anna, (red.) 2004, *Genushistoria: en historiografisk exposé*, Lund: Studentlitteratur, s. 17-58.

¹⁹ Acker, Joan, 2006, *Class Questions: Feminist Answers*. Lanham.

determinerat och försökte hitta en gemensam förklaring. På så sätt ifrågasatte Young både tvåsystems-teorin såväl som själva klassbegreppet.²⁰

Under 1980-talet utvecklades en kritik som menade att det feministiska tänkandet utgick från normen av vita kvinnor, av bland andra Angela Davis, Audre Lorde, Cherríe Moraga och Gloria Anzaldúa.²¹ Denna kritik utvidgades till att inkludera teoretiseringar av sexualitet, av bland andra Adrienne Rich (1986)²². Detta var kritik som riktade sig till såväl radikalfeministiska som marxist-/socialistfeministiska teorier som kom från svarta feminister och feminister som tillhörde ett visst lands minoritetsgrupper eller tredje världen, ledde så småningom till att större utrymme gavs åt ras/ethnicitet (ofta tillsammans med klass och kön/genus).²³ Sociologerna Christine Delphy och Diana Leonard (1986) poängterade till exempel att klassanalyser som inte inkluderar fler former av ojämnlighet inte kan anses representera samhället i stort, eller alla sociala ojämnligheter.²⁴

Från att under 70- och 80-talet ha fokuserat på marxism, patriarkat och strukturer, övergår den feministiska diskussionen enligt Zalewski till att allt mer inkludera poststrukturalistiska resonemang. Tidigare mer eller mindre självklara förståelser av sociala relationer, marxismens metanarrativ samt anspråk på sanning och universella lösningar ifrågasätts.²⁵ Under 1990-talet anammas postmoderna och poststrukturalistiska teorier av feminismen. Feminismens fokus flyttas också från kollektiv och socioekonomiska strukturer till ett fokus på individer och identitetspolitik, en utveckling som poängteras även av Nancy Fraser.²⁶ Det sker en individualisering där strukturella perspektiv kritiseras och klassbegreppet hamnar i skymundan. Zalewski beskriver även hur synen på makt förändras till att inkludera poststrukturalistiska perspektiv, språk och diskurs uppmärksammas mer och den marxistiska förståelsen av maktförhållande kritiseras för att brista i erkännande av komplexiteten i

---

²⁰ Young, Iris Marion, 1981, "Beyond the unhappy marriage" i (red. Sargent, Lydia, 1981, *Women and revolution: a discussion of the unhappy marriage of Marxism and feminism*, Cambridge: South End Press.

²¹ Se exempelvis Davis, Angela Y., 1983, *Women, Race & Class*, New York: Random House; Moraga, Cherríe & Anzaldúa, (red.) 1983, *This Bridge Called My Back: Writings By Radical Women of Color*, New York: Kitchen Table; Lorde, Audre, 1984, *Sister Outsider: Essays and Speeches*, New York: Crossing Press; Hull, Gloria T.; Bell Scott, Patricia & Smith, Barbara (red.), 1982, *All the Women Are White, All the Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave: Black Women's Studies*, New York: The Feminist Press, samt Collins, Patricia Hill, 1990, *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*, Boston: Unwin Hyman.

²² Rich, Adrienne, 1986, *Obligatorisk heterosexualitet och lesbisk existens*, Stockholm: Matrixx.

²⁴ Delphy, Christine, & Leonard, Diana, 1986, "Class Analysis, Gender Analysis and the Family" i Crompton, et al., (red.) 1986, s. 61-62, 72-73.

²⁵ Zalewski, 2000.

²⁶ Fraser, 2003, s. 229-232.

maktförhållanden.²⁷ Queerteoretikern Judith Butlers poststrukturalistiska fokus på konstruktionen av genus och sexualitet som identitetskategorier i *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*²⁸ (1990) får dels stor positiv uppmärksamhet, men möts även av opposition inom feminismen. Queerteori används också för att kritisera heteronormativitet, även inom den feministiska rörelsen. Samtidigt som analyser av klass och ras saknas i Butlers teorier formas en debatt kring (förenklat sett) poststrukturalism, kultur, identitet å ena sidan samt marxism, kollektivism och ekonomisk omfördelning å andra sidan.²⁹

I början av 2000-talet introduceras intersektionalitetsperspektivet. Sociologen Patricia Hill Collins (2000) utgår från strukturell samhällsanalys i sin uppfattning av intersektionalitet och menar att exploatering och förtryck (samt sociala relationer av över- och underordning) befinner sig inom flera system som ömsesidigt konstruerar varandra.³⁰ Som analytiskt verktyg har intersektionalitet blivit allt vanligare inom svensk genusvetenskaplig forskning, men begreppet har även uppmärksammats utanför universiteten. Genom att se flera maktordningar som beroende av varandra öppnar ett intersektionellt perspektiv upp för att uppmärksamma hur olika sociala relationer (såsom kön/genus, etnicitet, sexualitet och klass) samverkar. Intersektionalitet introduceras i början av 2000-talet i nordnorden av bland andra ekonomhistorikern Paulina de los Reyes och sociologen samt genusvetaren Diana Mulinari genom *Maktens (o)lika förklädnader*. De menar att ett intersektionellt perspektiv kan ställa frågor om hur makt och ojämlikhet skapas och upprätthålls på grund av effekter av sociala relationer som genus/kön, klass, etnicitet och sexualitet. Genom ständiga skillnadsskapanden mellan ”vi” och ”dom” reproduceras ständigt makthierarkier, menar de. Med hjälp av intersektionalitet kan samspel och komplexiteten som är grundläggande för maktutövandet och bevarandet av ojämlikhet synliggöras och problematiseras.³¹ Enligt de los Reyes är förståelsen av makt som sammansatt, instabil och kontextbaserad, utgångspunkten för intersektionella analyser. Centralt i dessa analyser är också att se sociala praktiker som en grundläggande del i skapandet av skilda gruppidentiteter samt att uppmärksamma den komplexitet som kännetecknar maktutövande och ojämnlighetsskapandet i olika historiska

---

²⁷ Zalewski, 2000.

²⁸ Butler, Judith, 1999 [1990], *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, London: Routledge.

²⁹ Se Butler, Judith, 1998, "Marxism and the Merely Cultural" i *The New Left Review*, nr 227, 1998. Denna artikel besvaras av Nancy Fraser i *New Left Review* nr 228, 1998.

³⁰ Collins, Patricia Hill, 2000, "It's all in the Family: Intersections of Gender, Race and Nation" i Narayan, Uma & Harding, Sandra, (red), 2000, *Decentering the Center: Philosophy for a Multicultural, Postcolonial, and Feminist World*, Bloomington: Indiana University Press, s. 156-173.

³¹ De los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana, 2005, *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o)jämnlighetens landskap*, Malmö, Liber, s. 9-10, 23-24.

och institutionella kontexter. Detta är möjligt genom att fokusera på flera maktordningar och flera uppsättningar av relationer (såsom hierarkier baserade på klass, kön/genus, etnicitet/"ras", sexualitet, funktionalitet, ålder, m.m.). På så sätt kan intersektionalitet till exempel synliggöra samspelet mellan strukturella hierarkier, institutionella praktiker och individuellt agerande som verkar på olika fält.³² Med intersektionalitet som analytiskt verktyg kan alltså forskaren fokusera på hur identitetskonstruktioner är sammanflätade på olika nivåer, utan att rangordna dem. Jag har valt att redogöra för intersektionalitetsbegreppet och dess omkringliggande diskussion på grund av att begreppet rönt så pass stor uppmärksamhet under de senaste åren, inom feminismen. Därför är detta en bakgrund som är nödvändig för att förstå intervjupersonernas förhållande till intersektionalitet.

Klass tolkas på nytt i relation till genus/kön under (slutet på) 90-talet och 00-talet. Nancy Fraser, Beverly Skeggs och Joan Acker gör olika försök att utveckla klassanalyser som tar hänsyn till genus. Fraser har sin utgångspunkt i en tudelning av problemen, klassproblematiken kan tacklas med omfördelning av resurser, men föreställningar om genus/kön, ras/etnicitet och sexualitet är bivalenta och kopplas även till erkännande. Sociologen Beverley Skeggs (1997) utgår från Bourdieu och ser klass som en diskursiv, historiskt specifik konstruktion. Skeggs undersöker skärningspunkterna mellan klass och genus/kön, i sin studie av genuskonstruktioner bland unga arbetarklasskvinnor. Klass ses som strukturellt och inbegriper ett institutionaliserande av Bourdieus kapitalformer, men även som en levd erfarenhet, vilken ständigt reproduceras. Dessutom ses kroppen som den fysiska plats där relationer av klass, genus, sexualitet, ålder och ras/etnicitet samlas.³³ Det sociala och kulturella skapandet av kroppen förenas med aspekter av ekonomisk ojämnlighet.

Sociologen Joan Ackers (2006) ingång är snarare att ifrågasätta och diskutera klassbegreppet som sådant, i relation till genus/kön och ras/etnicitet. Utifrån en marxistisk utgångspunkt visar Acker på hur klass är rasifierat och genusifierat/könat i dagens samhälle - förenklat sett att arbetarklassen präglas av en hög andel kvinnor. Acker synliggör också problemet med att intersektionalitet har lett till att klass tas för givet, eller lämnats odefinierat.³⁴

---

³² De los Reyes, Paulina, 2005, "Intersektionalitet, makt och strukturell diskriminering" i De los Reyes, Paulina & Kamali, Masoud, (red), 2005, *Bortom vi och dom: teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*, Stockholm: Fritzes offentliga publikationer s. 233-235.

³³ Skeggs, Beverley, 1997, *Formations of Class And Gender: Becoming Respectable*, London: Sage, s. 74-82, 93-94.

³⁴ Acker, 2006, s. 1-7.

Genom denna tidigare forskning och teoretiska utveckling inom den akademiska feminismen har alltså fler aspekter och maktaxlar (exempelvis ras/etnicitet och sexualitet) uppmärksammas i svensk genusforskning, samtidigt som analyser av materiella aspekter av klass och genus har ersatts av analyser av andra aspekter.

Något som utmärker den mer marxistiska och strukturalistiska feminismen är syftet att förklara förtryck och ojämlikhet samt utifrån detta förändra världen och dess maktojämnligheter, att förbättra kvinnors liv. Den postmoderna feminismen å andra sidan engagerade sig mer åt att destabilisera sanningar, universella modeller och representationer i en identitetspolitikens kontext.³⁵ Samtidigt som detta är en förenklad översikt av de teoretiska diskussioner som först, är ändå polariseringen i debatten tydlig.

3 Metodologiska utgångspunkter, urval och material

I detta kapitel presenterar jag för och reflekterar över mina metodologiska utgångspunkter, urval och insamlandet av material, samt det empiriska materialets karaktär. Tillvägagångssätt i analysen av materialet diskuterar jag även nedan.

3.1 Metodologiska utgångspunkter

Denna studie tar avstamp i en feministisk genusvetenskaplig och sociologisk forskningstradition. I min förståelse av feministisk metodologi inspireras jag av *Objectivity and truth: Problems in Doing Feminist Research* av sociologerna Joan Acker och Johanna Esseveld, samt genusvetaren Kate Barry. De problematiserar vilka metoder som kan ses som feministiska samt forskningens roll i upprätthållande eller underminerande av samhällets maktsystem., samt påpekar vikten av en kvalitativ emancipatorisk, feministisk forskning som strävar efter att underminera maktstrukturer. Med emancipation syftar Acker, Barry och Esseveld till ett motstånd mot de sociala och ekonomiska villkor vilka formar maktordningarna i samhället och kvinnoförtrycket. Forskarens roll är enligt dessa feministiska samhällsvetare att bidra till detta genom att koppla individuella erfarenheter till en större

---

³⁵ Zalewski, 2000, s. 3-5; 128-130.

socioekonomisk struktur.³⁶ Att utöva feministisk forskning är som jag ser det att verka emanciperande för underminerande av maktordningar, orättvisor och ojämlikhet i samhället.

Jag menar, i likhet med sociologerna Sharlene Nagy Hesse-Biber och Patricia Leavy, att en kvalitativ metod tillåter forskaren att ställa djupgående frågor som inte är möjliga inom kvantitativ forskning.³⁷ Eftersom att min frågeställning är knuten till offentliga intellektuella feminister har jag valt att arbeta med djupintervjuer som metod. Jag menar att djupintervjuer leder till utvecklade, konkreta, kontext- och ämnesspecifika svar, tillskillnad från ett kvantitativt material, en diskurs- eller textanalys. Att kunna följa upp olika spår och trådar kräver en viss flexibilitet hos intervjuaren men ger utrymme för mer komplexa svar. Utöver mina frågor finns det i en sådan intervjusituation utrymme för informanten att ta upp frågor, fenomen och exempel som de anser behöver uppmärksammas. I och med dessa djupintervjuer var min förhoppning att ta till vara på den specifika situerade kunskap som offentligt intellektuella feminister, i det svenska samhället idag har.

3.2 Urval och material

I denna uppsats har jag som sagt valt att utgå främst från Antonio Gramscis, Edward Said och Carl Boggs' definition av intellektuella, vilket diskuterats i föregående kapitel. Materialet utgörs av offentliga intellektuella personer som kritiserat politik och system, ifrågasätter nationalism samt föreställningar om och strukturer av klass, genus och ras, i enlighet med Said. I detta fall är de utvalda offentliga intellektuella representanter för en viss grupp, nämligen feminister som talar om klass och genus. Intervjupersonerna är medvetna om samhällets sociala relationer och har även engagerat sig på olika sätt i kampen eller försökt att på något sätt blottlägga maktens mekanismer. Eftersom jag är intresserad av genus/kön och klass har jag valt att fokusera på de feminister som inte uteslutande sysslar med genus/kön, utan som ser feminismen i ett bredare samhällsperspektiv. Jag har valt att utifrån nämnda teorier om intellektuella fokusera på en viss grupp offentligt intellektuella, inom ett visst fält, där den offentliga sfären främst utgörs av skriftliga publikationer - tidskrifter, böcker - eller mer eller mindre offentliga seminarium och föreläsningar.

---

³⁶ Acker, Joan; Barry, Kate & Esseveld, Johanna "Objectivity and truth: Problems in Doing Feminist Research" i Fonow, Mary Margret & Cook, Judith A. (red.), 1991, *Beyond Methodology: Feminist Scholarship as Lived Research*, Bloomington: Indiana, s. 133-135.

³⁷ Hesse-Biber, Sharlene Nagy & Leavy, Patricia, 2004, *Approaches to Qualitative Research: A Reader on Theory and Practice*, New York: Oxford University Press, s. 146.

Jag har på detta sätt försökt att närma mig källan för idéer om makt och motstånd vad gäller klass och genus i den offentligt feministiska debatten. För mig är det mest intressant med de feminister som deltar i debatter, på olika sätt, och inte styrs av sin partitillhörighet. Därför har jag valt att inte ta med aktiva heltidspolitiker. Några av de intervjuade är akademiker, andra är journalister, flera är författare eller skribenter på olika sätt. De är också talare, aktivister och flera har varit eller är aktiva i olika organisationer eller politiska partier. Alla har de gemensamt att de lyfter upp både klass och genus i den offentliga feministiska debatten.

Urval och insamlandet av material var en långdragen process. I urvalsarbetet försökte jag först lokalisera den feministiska debatten i de stora dags- och kvällstidningarna (DN, SvD, Aftonbladet, Expressen) genom att till exempel använda sökmotorer på internet och tidningarnas hemsidor. Jag insåg ganska snart att den mediala feministiska debatten i nämnd press är relativt begränsad. Den mer utbredda feministiska debatten bland offentliga intellektuella finns snarare främst i Bang, Arena och Tidskrift för genusvetenskap samt till viss del i Fronesis och tidvis i Aftonbladet. Utöver detta formas debatten genom olika forum såsom panelsamtal eller debatter kring arrangemang vid internationella kvinnodagen, Stockholms pridefestival, feministfestivaler eller offentliga samtal. Dessutom finns det en del antologier som på olika sätt söker representera feminismen i samtiden. Jag sökte därför även bland de böcker och författare på ämnet klass och genus/kön som publicerats under de senaste tio åren.

Slutligen hade jag en lista på potentiella informanter och prioriterade vissa framför andra med tanken att ha en viss bredd vad gällde framförallt ålder och etnicitet, men också yrke. Tanken med detta var att inte endast representerar vita, heterosexuella, medelålders, medelklassfeminister, utan få fram olika röster. Detta innebär dessutom ett urval av feminister med olika erfarenheter av motståndspraktiker och perspektiv. På detta sätt har jag valt ut ett fåtal drivande offentligt intellektuella feminister. Studien bygger på intervjuer med sex informanter. Ingen av dem är anonyma då studiens syfte är just att se till dem som offentligt intellektuella feminister. Flera av dem har yrken som innebär, eller är på annat sätt engagerade så, att de ofta omnämns eller framträder i offentliga sammanhang. Samtliga intervjupersoner deltar i på olika sätt i den offentliga feministiska debatten. Däremot förekommer få män i den feministiska debatten, varför det endast är kvinnor som har intervjuats.

3.2.1 Intervjupersoner

De jag har valt att intervjua är sex offentligt intellektuella feminister, nämligen; Sissela Nordling Blanco, Paulina de los Reyes, Tiina Rosenberg, Anneli Jordahl, Ulrika Westerlund samt Åsa Linderborg. Nedan följer en kort presentation av deras engagemang i den offentliga feministiska sfären.

Sissela Nordling Blanco är samt har varit engagerad i Feministiskt initiativ, Interfem³⁸ och Uppsala Pridefestival. Sissela är huvudredaktör och projektledar för *Makthandboken*, en bok om makthierarkier och det motstånd antirasistiska feminister möter i föreningslivet, samt hur detta kan tacklas.

Paulina de los Reyes är ekonomihistoriker och har publicerat uppmärksammad forskning, däribland *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*³⁹ (tillsammans med Diana Mulinari och Irene Molina) samt Statens offentliga utredning om makt, integration och strukturell diskriminering. Utöver den akademiska sfären deltar Paulina i olika seminarium, paneldebatter och linkande former av offentliga arrangemang.

Tiina Rosenberg är genusvetare samt teatervetare och författare till bland annat *Queerfeministisk agenda*⁴⁰. Rosenberg medverkar ofta i media som krönikör eller debattör, samt föreläser vid olika former av feministiska arrangemang.

Anneli Jordahl är debattör, litteraturkritiker och författare till uppmärksammade böcker såsom *Klass - är du fin nog?*⁴¹ Anneli besöker både arbetsplatser och politiska arrangemang för att diskutera och utveckla kunskap om genus/kön och klass.

Ulrika Westerlund är förbundsordförande för Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter (RFSL) och har tidigare varit ordförande för Stockholm Pride samt chefredaktör sam medlem i styrelsen för den feministiska tidskriften Bang.

Åsa Linderborg är historiker och kulturchef på Aftonbladet, samt har tidigare varit engagerad Vänsterpartiet. Lindeborgs skönlitterära bok *Mig äger ingen* fick stor uppmärksamhet och bidrog till den offentliga debatten om klass och genus/kön.

---

³⁸ Interfem är en feministiskt, antirasistisk tankesmedja och resurscenter.

³⁹ De los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana, 2006, *Maktens (o)lika förklädnader : kön klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*, Stockholm: Atlas Akademi.

⁴⁰ Rosenberg, Tiina, 2006, *Queerfeministisk Agenda*, Stockholm: Atlas.

⁴¹ Jordahl, Anneli, 2004, *Klass - är du fin nog?*, Stockholm: Atlas.

De omnämnda personerna har gemensamt att de alla agerar på flera olika arenor, för fram åsikter offentligt, kritiserar och ifrågasätter, politik och system, nationalism samt föreställningar om och strukturer av klass, "ras" och genus, i enlighet med den beskrivning av offentligt intellektuella som jag redan har presenterat.

3.2.2 Intervjuerna - förberedelser, genomförande och analys

I utförandet, förberedelser inför och analys av intervjuerna har jag tagit avstamp i Hesse-Biber och Leavys nämnda metodologiska resonemang, samt socialantropologerna Miller och Crabtrees metodologiska analys av djupintervjuer som metod. I enlighet med Miller och Crabtree ser jag djupintervjuer som ett sätt att fokusera på specifika frågor genom ett öppen struktur, varför intervjuguiden formulerats runt vissa studiens centrala teman; klass, genus/kön, motstånd och förändring.

Utifrån min frågeställning och uppsatsens syfte konstruerade jag en semistrukturerad intervjuguide, med syftet att kunna utveckla frågorna beroende på intervjupersonernas svar. Detta resulterade i öppna intervjufrågor med uppföljningsfrågor som till stor del utgick från informanternas egna resonemang. De frågor och teman som jag valde att lyfta upp i intervjuerna var inriktad på både teorier om klass och kön/genus, om motståndsstrategier, samhällsförändring förändring och medel för förändring, samt informanternas egna erfarenheter av motståndsstrategier, deras roll som offentligt intellektuella, men även aktuella debatter, samt feminismens roll som social rörelse. Utöver mer öppna frågor ställdes följdfrågor beroende på informantens resonemang, vilket ledde till olika grader av djupgående analyser på vissa områden.

Då intervjupersonerna utgörs av offentligt intellektuella uppstår en särskild forskningssituation i den meningen att informanterna är personer som har deltagit i andra forskningsprojekt och är vana vid intervjuer samt att uttala sig mer eller mindre offentligt. Detta är en omständighet som snarast kan ha underlättat intervjusituationerna, vilket Miller och Crabtree även noterar.⁴² Dessutom informerade jag som sagt intervjupersonerna via e-post innan intervjutillfället och förklarade vilka ämnen som uppsatsen, samt därmed intervjuerna, skulle fokusera på. Ett ytterligare avseende som påverkar vad och hur mycket som framkommer i intervjumaterialet är att detta är ämnen som just dessa personer är engagerade i eller rent av auktoriteter på. Vissa frågor hade informanterna svårare att

---

⁴² Miller, William L. & Crabtree, Benjamin F., 2004, "Depth Interviewing" i Hesse-Biber, Sharlene Nagy & Leavy, Patricia, 2004 *Approaches in Qualitative Research: a reader on theory and practice*. New York: Oxford University Press, s. 189.

formulera svar till än andra. Jag upptäckte exempelvis under intervjuprocessen att frågan om motstånd upplevdes som ytterst komplex. Dessa intervjuer bör även ses i relation till samhälls- och debattklimatet i övrigt under våren 2010 som präglades av global finanskris, politiska reaktioner på detta av olika slag samt det stundande riksdagsvalet.

Jag kontaktade i första hand intervjupersonerna via e-post, i andra hand via telefon och planerade samt genomförde intervjuer under våren 2010. Skriftligen via e-post informerade jag dem om syftet med uppsatsen och vilka områden som jag tänkte ställa frågor om. Intervjuerna planerades på så sätt i förhand och genomfördes på olika platser, genomgående var att jag lät intervjupersonerna välja en plats som de kände sig bekväma med. Tre av dem intervjuade jag på deras arbetsplatser, två på offentliga caféer/restauranger, samt en i hemmet. Intervjuernas längd varierar men samtliga överskrider längden av en timme och flera var närmare två timmar långa. Intervjuerna spelades in digitalt, vilket dels möjliggjorde flera timmars långa sessioner, och dels en säkerhet i ordagrant återgivna citat. Detta är ett tillvägagångssätt som även föredras av Hesse-Biber och Leavy, samt Miller och Crabtree⁴³. Samtliga intervjuer har transkriberats i sin helhet och finns i författarens ägo. Samtliga citat ur empiridelen härför ur dessa intervjuer med informanterna.

Vad gäller analysarbetet började det egentligen redan i transkriberingen av intervjuerna. För att kunna få en överblick av materialet samt identifiera genomgående tendenser kodade jag samtliga transkriberade intervjuer utifrån centrala begrepp och teman. Flera gånger gick jag igenom dessa koder, kategoriserade dem under större teman och såg kopplingar mellan intervjuerna. Jag tematiserade således materialet för att underlätta analysarbetat. Detta är ett tillvägagångssätt som används inom *grounded theory*, även om jag inte har följt dess principer till fullo, har jag influerats av sociologen Kathy Charmaz i kodningsarbete.⁴⁴ Denna tematisering underlättade för analysarbetet då vissa teman framträdde som mer återkommande, engagerande eller självklara än andra. Således kom jag fortsättningsvis att arbeta med det empiriska materialet via denna tematisering. Genom närmare granskande, jämförelse och reflektion av dessa teman tog analysen slutligen form. På detta sätt kom jag att arbeta med materialet i relation till avhandlingens övergripande teoretiska utgångspunkter.

---

⁴³ Hesse-Biber & Leavy, 2004, s.140; Miller & Crabtree, 2004, s. 194-196.

⁴⁴ Charmaz, Kathy, 2004, "Grounded Theory" i (red.) Hesse-Biber, Sharlene Nagy & Leavy, Patricia, 2004, *Approaches to Qualitative Research: A Reader on Theory and Practice*, New York: Oxford University Press, s. 496, 506-511.

I analyskapitlet kan det framstå som att vissa intervjupersoner citeras mer än andra, detta beror delvis på att de intervjuade talade olika mycket om olika frågor, samt formulerade sig på olika sätt. Mitt syfte är framförallt att illustrera analysarbetet med citat från intervjuerna, men själva analysen bygger på samtliga intervjupersoners utsagor. Med hänsyn till intervjupersonernas dubbla positioner som offentligt intellektuella har jag tillämpat en viss försiktighet i tolkningar och analys av deras utsagor, varför kapitel 3 där materialet analyseras kan framstå som något redogörande. Endast de delar som jag har valt ut ur intervjuerna återges i uppsatsen, samtliga intervjupersoner talar om andra aspekter, teman och ämnen än de jag har valt att fokusera på. Med detta vill jag belysa att mitt huvudsakliga fokus ligger på klass och genus/kön men intervjupersonerna talar även i hög grad om etnicitet, sexualitet, hälsa/funktionalitet i intervjuerna, något som jag alltså inte uppmärksammar i samma utsträckning. En annan aspekt av analysen är att informanter har olika perspektiv samt inte alltid håller med varandra, men det är ju just denna åsiktspluralism och antagonism som utgör feminismens inbördes dialektik.

4 Radikala fantasier?

Det finns flera tendenser, frågor och teman som spänner genom materialet vilka belyses i detta kapitel. I detta kapitel har jag valt att analysera ett antal av dessa ämnen samt illustrerade dem med citat från intervjuerna, utifrån uppsatsens syfte och frågeställningar. Fokus i analysen ligger på att finna samstämmighet, oenighet och spänningar mellan dessa offentligt intellektuella feminister. Jag har valt att koncentrera analysen till de centrala delar som återkommer i diskussionerna kring gäller genus/kön och klass i relation till motstånd och förändring, då detta är uppsatsens syfte - även om andra frågor har dryftats i intervjuerna. Inledningsvis diskuteras behovet av att ha en analys för att möjliggöra samhällsförändring. Därefter följer ett avsnitt om förändring i meningen vad som bör förändras, hur förändring kan genomföras, samt den potentiella förändringskraften. Motstånd utgör temat för nästa avsnitt, hur intervjupersonerna ser på motstånd samt olika aspekter av vad motstånd kan vara. Med hänsyn till intervjupersonernas positioner som offentligt intellektuella placeras reflektioner över denna roll under en egen rubrik. Slutligen synliggörs ett tema av en annan karaktär, nämligen de spänningar av hopp och förtvivlan som framkommer i intervjuer på ett unikt vis. Vissa avsnitt är längre än andra eftersom jag anser att dessa kräver en utförligare diskussion inom ramen för uppsatsens syfte.

4.1 Om vikten av att ha en analys

En övergripande trend som framträder i intervjuerna är enigheten kring behovet av att ha en analys för att kunna förändra samhället och göra motstånd, samt vad motstånd bör riktas mot. Olika aspekter av analysens centrala roll påpekas, även om maktperspektivet är centralt och just synen på klass och kön som relationella strukturer är ett återkommande tema. Å ena sidan är det viktigt att tala om relationer av klass och genus/kön (men även etnicitet och sexualitet), samt att analysera dessa utifrån ett maktperspektiv. Hur intervjupersonerna ser på klass och kön/genus, som strukturer, maktrelationer eller analytiska kategorier diskuteras även nedan. Å andra sidan; hur relevant är det egentligen att tala om analytiska kategorier i en motståndskamp? Detta lyfts fram samtidigt som tidigare existerande analyser och föreställningar ifrågasätts.

Flera av de intervjuade pekar som sagt på hur grundläggande analysen av samhället och makten är för att kunna förändra detsamma. Ett exempel på detta förmedlas av Åsa Linderborg, som sammanfattar just det centrala i behovet av att ha en maktanalys:

För att kunna organisera sig så måste man ju, ska man ha mening så måste man ju veta hur världen ser ut och varför den ser ut som den gör, man måste ha en maktanalys.

Linderborg menar alltså att det är viktigt att veta hur och varför samhället ser ut som det gör för att möjliggöra organiserat motstånd mot maktstrukturer i samhället. En maktanalys av strukturer och relationer i samhället möjliggör i sig en förändring av samhället och ett organiserat motstånd mot maktstrukturerna. Linderborg förtydligar även att en maktanalys av samhället är nödvändigt för att kunna förstå genus/kön och klass som strukturer samt således bekämpa dessa maktstrukturer.

Om man inte förstår att klass och kön, att det är just strukturer så kan man heller inte förstå hur man ska bekämpa det här, man måste ju ha en verklighetsbeskrivning, en analys, en maktanalys som gör det begripligt så att man fattar att det är det här vi ska...

Som jag ser det visar detta på en marxistiskt inspirerad analys med ett perspektiv på maktanalys som intimt länkat till själva motståndet mot och förändring av maktstrukturer. Analysen av samhället knyts också i vissa fall till visioner av ett annat samhälle, målet som motstånd och samhällsförändringar ska leda till. Detta kan vara ett samhälle med jämlik fördelning av resurser, ingen utnyttjar någon annan oavsett klass, kön, sexualitet eller etnicitet samt där beslut om framtiden och naturresurser tas gemensamt. Ulrika Westerlund relaterar fördelningspolitik och förändring av attityder och värderingar till en annan samhällskonstruktion:

Jag vet inte om jag kan formulera någon mer spännande analys än att jag vill att samhället ska vara konstruerat på ett sånt sätt så att alla har lika skyldigheter, rättigheter och möjligheter i praktiken också inte bara på pappret.

Ulrika lyfter fram flera aspekter för att alla människor ska kunna ha möjligheter att leva sina liv som de vill och poängterar att vägen dit går via jämlikhet och inte via ökade skillnader mellan människor. I denna diskussion lyfter Ulrika fram exempel som skattepolitik samt lagstiftning för individualiserad föräldraförsäkring och att stärka transpersoner och hiv-positivas rättigheter. Även om det tar lång tid att förändra människors attityder är det just det som är det mest aktuella och nödvändiga på det hbt-politiska området, anser Ulrika. I Westerlunds resonemang om ekonomisk omfördelning genom skattepolitik och lagstiftning

för att förändra attityder och värderingar ser jag likheter med Frasers teorier om omfördelning och erkännande. Westerlund är noga med att positionera sig politiskt till vänster och pekar även på feminismens historiska koppling till vänstern. I teorikapitlet synliggjorde jag denna koppling mellan feminismen och vänstern, både Chantal Mouffe och Nancy Fraser efterlyser en sådan koppling mellan vänstern och feminismen idag.

Westerlund är inte ensam om att poängtera detta, utan även Tiina Rosenberg lyfter upp diskussionen om relationen mellan vänstern och feminismen, samt klassbegreppets roll inom feminismen. Rosenberg påpekar således att en historiografiskt analytisk fråga måste ställas innan frågor om kön, klass och feminism innan frågan om motstånd kan diskuteras:

Så jag tänker såhär att om vi börjar diskutera det här med klass och feminism så innan vi kommer till det här med motstånd så måste vi på något sätt tänka oss det här i ett historiskt perspektiv. "När förlorade feministerna klassbegreppet?"

Rosenberg synliggör även flera frågor som exempel på att en maktanalys behövs, såsom hur motstånd kan definieras, eller vad det är motstånd bör utövas mot - om det är klassamhället, till exempel. Dessutom menar Rosenberg att själva analysen av exempelvis klass inom feminismen kan vara ett sätt att göra motstånd. Detta ser jag i relation till Nancy Frasers teorier om denna relation, vilket presenterats i teorikapitlet, men som även nämns av Tiina Rosenberg i intervjun. Dels menar både Rosenberg och Fraser att feminismens förhållande till klass måste analyseras, dels kan en sådan analys vara ett slags motstånd mot tendenser att undvika frågor om klass inom feminismen.

Även Anneli Jordahl är noga med att poängtera att det är viktigt att tala om klass, visa på klasskillnader, synliggöra arbetarklassen och visa på att Sverige inte består av en enda stor medelklass; "Att prata om klass på det här sättet det är att få syn på maktstrukturer". Jordahl menar att en sådan analys kan sedan leda till större medvetenhet om, eller motstånd mot strukturen eller de orättvisor som synliggörs. Anneli talar om klass, genus och etnicitet som maktrelationer som sammanflätade och dessa analyser går in i varandra. Individualisering står i Annelis resonemang mer eller mindre i motsatts till maktanalyser.

Behovet av att ha en analys exemplifieras av flera utifrån förståelsen av makt - relationer, strukturer, system - kontra individualiseringsperspektiv. Åsa Linderborg utgår från en analys som innebär att klass ses som en fråga om makt, vilken inte är given utan kan erövrats. Detta synsätt medför även ett hopp om förändring, något som Åsa Linderborg uttrycker med starkt engagemang:

För att om man förstår att det [klass] är en fråga om makt så alltså makten är ju inte given utan den kan man ju försöka erövra. Om klass är någonting som bara har att göra med mitt eget livsval eller så då blir det ju också en fråga på individnivå på ett sätt som klass ju faktiskt inte är. Ser man det som en fråga om makt så, dels så menar jag ju vetenskapligt för det ena att det är sant i nån mening, och det andra är också att det är hoppfullt liksom att "men vafan då tar vi, vi går ihop och tar makten ifrån dom som har den".

På detta sätt är alltså maktanalysen enligt Linderborg intimt länkad till själva motståndet mot maktstrukturer. Fördelarna med ett strukturellt perspektiv är enligt informanterna många; dels kan det strukturella perspektivet kopplas till en viss föredragen maktanalys där strukturer av maktrelationer synliggörs, dels förekommer argument såsom Åsa Linderborgs hoppfullhet om organiserat motstånd. Sissela Nordling Blanco påpekar att en strukturell analys av samhället gör det möjligt att angripa själva maktstrukturen istället för att fokusera på enstaka individuella aspekter;

Men då kan man ju också angripa strukturen och liksom se att det inte handlar om en individuell fråga. Jag tänker att det är liknande med många frågor.

Sissela menar att alla påverkas av makstrukturer som genomsyrar samhället och inflikar att det inte bara är klass och genus som är strukturella frågor, frågor om etnicitet och hbt, såväl som miljöproblemen är heller ej individuella. Skiljelinjen mellan kollektiv och individ är en genomgripande trend i intervjuerna, där kollektiva lösningar framstår som givna för strukturella problem. Även för Ulrika Westerlund ter sig ett strukturellt perspektiv nästintill självklart:

Ja jag ser det [genus] ju som en struktur, det blir ju svårt att inte se det som en struktur och jag ser det väl också då på det här intersektionella sättet, utan att vara någon akademiker vilket jag ju inte är i dom här sammanhangen, så det är väldigt svårt att bortse från att olika strukturer, maktstrukturer, samverkar med varandra så att säga, så att på så sätt ser jag väl genus då, eller kön som i ett sammanhang med andra strukturer där ju också klass såklart ingår.

Dessa strukturer samverkar dessutom, genus/kön och klass existerar i olika sammanhang i samverkan med varandra. Både klass och genus uppfattas som strukturer, vilka existerar i relation till varandra. Flera av de intervjuade poängterar att det även finns kulturella och identitetspolitiska aspekter av strukturen, men att dessa aspekter inte får ta över analysen helt. Denna särskiljning mellan strukturella och individualistiska perspektiv, samt förståelsen av

maktstrukturer å ena sidan, samt identitetspolitik å andra sidan, tolkar jag utifrån Nancy Fraser samt den beskrivning av tidigare feministiska debatter som återfinns i teoridelen. Fraser belyser som sagt problemen med en identitetspolitik som utesluter frågor om ekonomisk omfördelning, vilket flera av de intervjuade också gör. Även de tidigare feministiska debatter som jag har redogjort för visar på en liknande förskjutning från strukturalism och marxism mot kulturella och identitetspolitiska perspektiv i den feministiska debatten. Utifrån informanternas utsagor verkar det som att den feministiska debatten riktar mot en analys av makt ur ett tudelat perspektiv, samtidigt som de strukturella aspekterna påvisas synliggörs också mer poststrukturalistiska perspektiv och förståelsen av (framförallt) genus/kön belyses även ur ett performativt perspektiv. En sida av den mer strukturalistiska analysen är dess emancipatoriska potential. Kopplingen mellan genus, klass och strukturella mönster tydliggörs och konkretiseras av flera. Detta citat av Åsa Linderborg är ett exempel som illustrerar hur klass och genus/kön ses som sammankopplade relationer:

Dom flesta som är lågavlönade är kvinnor, så enkelt är det faktiskt. Väldigt få höga chefer eller beslutsfattare är ju kvinnor. Dom flesta som äger kapital och tillgångar, alltså dom flesta som äger någonting är män.

Här visar Lindeborg på ett konkret exempel ur analysen av genus/kön och klass, samt hur dessa maktordningar sammanflätas. I likhet med det marxistfeministiska resonemang som presenterats tidigare, ser Åsa Linderborg hur klass präglas av andra maktrelationer. Samtliga informanter belyser hur olika maktordningar flätas samman med varandra, flera av informanterna påpekar att etnicitet och klass är relationer som är intimt länkade i dagens samhälle. Även om jag i intervjuerna inte har ställt frågor om etnicitet eller sexualitet, är detta aspekter som intervjupersonerna själva har lyft fram. Detta ser jag som ett tecken på att den feministiska debatten idag har integrerat frågor om etnicitet och sexualitet i större utsträckning än tidigare, en kritik som jag beskrivit i teoridelen.

Ett perspektiv på maktanalysernas relevans som skiljer sig från de andra är Paulina de los Reyes' ifrågasättande av särskiljandet mellan maktordningar. Paulina är den enda som verkligen lyfter upp, understryker och utvecklar det problematiska i att tala om *olika* maktordningar:

Jag tror för det första att det här att prata om olika maktordningar är lite problematiskt, för att det kan få oss att tro att dom här finns oberoende av varandra och det tror inte jag riktigt på att det är så. Som analytiska kategorier så tycker jag att visst kan vi prata om genus, klass, etnicitet och så vidare och så vidare, men när vi pratar om maktutövande där är min erfarenhet att det är väldigt väldigt svårt att empiriskt särskilja vad som är vad [...]

Istället för att tala om exempelvis klass, kön och etnicitet som separata maktordningar samt begränsa analysen av ojämlikhet till dessa analytiska kategorier, kan det vara mer givande att fokusera på maktutövande i sig, utsatta positioner eller sårbara grupper. Detta är något som diskuteras av Paulina, som nämner ”grupper som har en svag ställning på arbetsmarknaden” eller ”tittar man på vilka som har dom mest utsatt positionerna så är det unga tjejer med bakgrund i länder utanför Europa”. Tiina Rosenberg talar också om sårbara grupper:

På det sättet så att man tänker sig, jag skulle ändå säga det att något slags feministiskt motstånd är ju det att man ser klass i ett intersektionellt perspektiv, att man förstår att klass också handlar om sårbara grupper, grupper som är utsatta – dom kan ha sin utgångspunkt i dom högre samhällsklasserna men att dom har proletariserats under livets gång, för det är ju faktiskt så att klassresorna går inte bara uppåt, man kan ju liksom kanna ner till fattigdom, saker kan hända. Så vi har det här med sårbara grupper och så, sen att vi kan ha privilegierade grupper [...]

I en formulering som ”sårbara grupper” kan klass, genus och etnicitet vara maktrelationer som ingår, utan att särskiljas. Samtidigt är både de los Reyes och Rosenberg noga med att poängtera att klassbegreppet ändå är viktigt att diskutera och analysera, speciellt i relation till och som en kritik av kapitalismen. I teoridelen visade jag på hur både Nancy Fraser och Chantal Mouffe fokuserar på just orättvisor och utsatthet i motsats till jämlikhet, istället för att använda analytiska kategorier i vissa sammanhang. Detta visar på en slags samstämmighet mellan intervjupersonerna och rådande internationella feministiska diskussioner, vad gäller genus/kön och klass i relation till just motstånd och förändring. Även Ulrika Westerlund fokuserar, som sagt, på ett kampen för ett samhälle där alla har samma "skyldigheter, rättigheter och möjligheter". Fraser och Mouffe vill belysa orättvisor och ojämlikhet, som i sin tur kan analyseras med hjälp av analytiska kategorier. Ur Fraser, Mouffe och intervjupersonernas utsagor tolkar jag en tendens att särskilja på analyser av samt arbete för att förändra samhället

Intervjupersonerna synliggör problemen med att särskilja mellan olika maktstrukturer. Sissela Nordling Blanco har ett liknande synsätt och menar att det kan vara svårt att peka ut exakta

grupper som gynnas av vissa förslag, varav ett konkret exempel är sex timmars arbetsdag vilket berör flera grupper på olika sätt, med varierande konsekvenser. Arbetstidsförkortning skulle enligt Sissela kunna leda till att arbetslösheten minskar och fler skulle kunna få försörjning, andra områden påverkas indirekt, således är det en fråga som berör olika grupper. Dels beskriver Nordling Blanco en förhoppning om att fördelningen av obetalt arbete i hemmet kan komma att förändras, dels kan fler (inte minst unga) arbetslösa få tillgång till yrkesförsörjning, dels att det kan minska diskrimineringen och löneskillnaderna mellan kvinnor och män vid anställning, och då i längden pensionen

Så därför tänker jag att, även om man kan urskilja vissa såna här saker som är ganska tydliga som man tror kommer bli bättre, så är det svårt att förutse vad det kommer att innebära i praktiken.

Detta är också en aspekt som Paulina de los Reyes pekar på, att det inte alltid är möjligt att särskilja vad som är vad, i detta fall vilken maktrelation som påverkas av vad. Sissela har mer av ett problemorienterat perspektiv och fokuserar på de orättvisor som hon ser. I en analys av maktförhållanden menar informanterna att det är relevant och viktigt att diskutera utifrån och kring analytiska kategorier. Intervjupersonerna menar att det i konkret förändringsarbete det inte är lika lätt att särskilja mellan maktordningar. Jag tolkar detta delvis som en följd av tidigare feministiska teoretiska debatter, speciellt vad gäller intersektionalitet, att problemen med att särskilja maktordningar från varandra uppmärksammas. Som jag tidigare visat fokuserar Nancy Fraser och Chantal Mouffe i sin kritik av kapitalismen och nyliberalismen främst på strategier för förändring av orättvisor och ojämlikhet, ett alternativ till problemen med att särskilja maktordningar som även återfinns bland intervjupersonerna. Vilket visar på teoretikernas starka fotfäste i den offentligt intellektuella feministiska debatten.

Att maktanalysen i sig kan vara ett sätt att göra motstånd eller kunna organisera motstånd poängteras av mer än en. Flera lyfter fram hur maktstrukturerna klass och genus/kön är sammankopplade och rent av oskiljbara. Analysen ses som nödvändig samtidigt som dess komplexa aspekter lyfts fram av intervjupersonerna. Det problematiska i att fokusera på maktkategorier är även det intressant, i konkreta motstånds situationer kan (som sagt) det vara mer relevant att tala om ojämlikhet istället. Hos samtliga intervjuade är maktperspektivet är centralt. En positionering mot individualisering framträder, då de intervjuade föredrar ett strukturellt perspektiv. Dessa poänger anser jag är relevanta att se i relation till tidigare teoretiska debatter inom feminismen, vilka präglats av maktanalyser - utifrån marxismen å ena sidan, samt poststrukturalismen å andra sidan - samt olika perspektiv på strukturella

analyser och identitetspolitik. Flera av de intervjuades analyser liknas Nancy Frasers teorier, vilket kan tyda på att den feministiska debatten dels är kopplad till den internationella feministiska debatten, dels på att Fraser är en av de mest tongivande på området, att Frasers teorier har blivit praxis inom vänsterfeminismen. Det tycks också finnas ett behov inom den vänsterfeministiska debatten att kritisera den samtida politiken och nyliberalismen för avsaknad av omfördelning (då erkännandets politik har haft större framgångar).

4.1.1 Intersektionalitet som självklarhet

Intersektionalitet är ett teoretiskt begrepp som diskuterats flitigt inom feminismen under de senaste tio åren. Här presenteras centrala delar av vad intervjupersonerna fokuserar på vad gället intersektionalitet. De flesta nämner intersektionalitet i intervjuerna utan att jag behöver ställa en specifik fråga. Att förstå hur olika former av sociala ojämnligheter är beroende av varandra och också förstärker varandra framstår som grundläggande för att forma motståndsstrategier och upptäcka lösningar på problemen. Informanterna förhåller sig på olika sätt till intersektionalitet och har olika perspektiv på begreppets innebörd, relevans och i vilka sammanhang det bör användas.

För att förklara sin förståelse av klass eller genus påpekar flera att de ser dessa maktrelationer ur ett intersektionellt perspektiv. Ulrika Westerlund relaterar till intersektionalitet i sin syn på genus/kön, vilket exemplifierades i föregående avsnitt. Intersektionalitet får i hennes resonemang, om än kort sammanfattat, betydelsen att olika maktstrukturer samverkar. Detta, liksom uppmärksammandet av intersektionalitet av de andra informanterna, visar på en tendens till att intersektionalitet är ett relativt integrerat eller självklart begrepp i feminismen, något som feminister förhåller sig till i sina analyser eller teoretiska resonemang. Ulrika Westerlund ser det som positivt att vissa vänsterorienterade feministiska grupperingar använder ”ordet intersektionalitet i sin aktivism”. I samma diskussion syftar Ulrika även till att intersektionalitet tidigare sågs som något svårt och komplicerat. Detta är en uppfattning som finns hos flera och Anneli Jordahl tar upp just detta men poängterar möjligheten i att lära sig och ta till sig av nya begrepp och perspektiv.

Intersektionalitetsbegreppet... Det jag har haft svårt att greppa det är ju sexualitet och hur det funkar med makt och underordning, men då får man sätta sig själv i skola, läsa Mian Lodalen och Judith Butler och sådär.

Det problematiska med intersektionalitetsbegreppets eventuella komplexitet bemöter Anneli med en öppenhet och påpekar att det alltid går att lära sig nya begrepp och teorier. Detta

stödjer till viss del Carl Boggs teori om den intima relationen mellan feminismens offentligt intellektuella och dess rörelse, då det Jordahl visar på här är dels de offentligt intellektuella dubbla roller och en öppenhet inför ny kunskap. Jordahl är även en av de intervjuade som mest gärna beskriver sin relation till den feministiska samt arbetarrörelsen samt hänvisar till erfarenheter inom olika sfärer och arenor. I enlighet med Boggs teori ser jag hur intervjupersonerna som offentligt intellektuella är inspirerades av både den feministiska och socialistiska rörelsen samt befinner sig i såväl i sfär av kollektivt handlande som i en sfär av media, kultur och akademi.

Ja, alltså, för mig, i och med att jag har drivit den här klassfrågan så blir jag ofta beskylld för att vara gammeldags och att jag inte förstår intersektionalitet och så, men för mig är liksom genus och klass oskiljbart. Jag kan inte tänka klass utan att tänka genus - och tvärtom, det hänger i nästan alla situationer ihop [...]

Vidare menar Anneli att intersektionalitet kan vara en anledning till att klassbegreppet återuppstår men att det finns en fara i att det blir en individualisering och centralisering runt identitetspolitik (vilket Anneli poängterar visserligen är givande på ett plan för att förstå hur makthierarkier fungerar) då samhällsförändring i slutändan handlar om dagspolitik. Det här hänger också ihop med de teorier som presenterats tidigare, nämligen en tendens inom feminismen att klass kan ses som ett förlegat perspektiv.

Sissela Nordling Blanco förstår intersektionalitet som ett kritiskt redskap i analyser, för att kunna tala om flera diskrimineringsgrunder, se maktrelationer inom den egna organisationen och ser en annan sida av klassbegreppets relation till intersektionalitet. Till skillnad från Anneli pekar Sissela på att intersektionalitetsbegreppets popularitet har fått en oanad konsekvens i att klassbegreppet nämns som en diskrimineringsgrund bland andra. En annan aspekt av intersektionalitetsbegreppet är hur det appliceras samt vilken betydelse detta får. Sissela som poängterar intersektionalitetsbegreppets betydelse som analysverktyg samt för den feministiska debatten, lyfter upp att intersektionalitet liksom andra begrepp kan användas, som hon ser det, på olika sätt. Att exempelvis som organisation påstå sig vara intersektionell är enligt Sissela problematiskt och gör att begreppet blir ofarligt och tappar sin maktkritik. Precis som med klassbegreppet, kan intersektionalitet användas på olika sätt och användas i olika syften, något som Paulina de los Reyes också tar upp. Paulina drar också paralleller mellan intersektionalitet och mångfald, att maktkritiken i intersektionalitetsbegreppet ignoreras:

[...] det handlar inte om att ta hänsyn till att människor har olika identiteter utan det handlar framför allt om makt, vad som möjliggör maktutövande.

Därför menar Paulina att det är viktigt att knyta begreppet intersektionalitet, inte bara till maktutövande utan också till de ideologier som möjliggör maktutövande. Paulina fokuserar i detta sammanhang på kapitalismens organisering på ett globalt plan och nämner, utöver genus/kön och klassförtryck, även rasism, heterosexism och homofobi.

Å ena sidan pekar Annlie Jordahl på att klass uppmärksammas i och med intersektionalitet, om än som en makthierarki bland många, å andra sidan pekar Sissela Nordling Blanco på exempel då detta kan leda till att klassbegreppet används på lättvindigt. Även Tiina Rosenberg ser risken i att det kan bli en slags urvattning då så många maktrelationer radas upp och fokus på vad som verkligen är betydelsefullt riskerar att förloras. Samtidigt påpekar Rosenberg att alla teorier har sina fördelar och nackdelar, samt fokusera själv på det hon menar är viktigt med intersektionalitetsbegreppet; att arbeta med flera kategorier av ojämnligheter och se hur de ”förstärker och förutsätter varandra”. Tiina påpekar hur intersektionalitet påverkar andra begrepp och analyser:

Jag tycker att det är viktigt att man ser det komplexa i ett könsbegrepp exempelvis eller klassbegrepp eller sexualitetsbegrepp men då är det alltid en fråga i intersektionaliteten; vad som ska komma först? Alltså hur många intersektioner finns det? Är alla marginaliseringar likvärdiga?

Detta perspektiv på intersektionalitet liknar de andra informanternas och just komplexiteten i analysen synliggörs. Idén att maktordningar samverkar, förstärker och förutsätter varandra, eller rent av framstår som oskiljbara är en tydlig tendens. Detta synsätt stämmer även överens med den tolkningen av intersektionalitet som jag har presenterat i teorikapitlet och intervjupersonernas utsagor tyder på att intersektionalitet är ett mer eller mindre självklart begrepp att förhålla sig till i den feministiska debatten idag. Jag tolkar detta dels som att den feministiska debatten vad bland offentligt intellektuella vänsterfeminister dels är relativt homogen i sin teoribildning samt det teoretiska ramverk som finns att förhålla sig till.

Även om intervjupersonerna ser många fördelar med intersektionalitetsbegreppet, är det flera som identifierar nackdelarna med vad som kan hända med ett begrepp eller koncept när det används i olika sammanhang, med olika syften. I detta fall handlar det om just intersektionalitetsbegreppet, men Nancy Fraser har dragit liknande slutsatser vad gäller feminismen i stort då idéer som från början grundats i en vänsterorienterad feminism kan

används i andra syften. Frasers argument är att feminismen således måste ha en starkt vänsterorienterad politisk grund, något som återkommer i avsnittet om feministiska sociala rörelser.

Just klass och genus som begrepp, strukturer eller maktrelationer har sedan länge (dels ur ett feministiskt men också ur ett epistemologiskt perspektiv) uppfattats som kopplade till varandra. Denna analys är nödvändigtvis inte kopplad till intersektionalitetsbegreppet. Detta påpekas dels av Åsa Linderborg:

Det här begreppet, det här intersektionella tänkandet, för mig är det att man uppfinner hjulet en gång till, för jag tycker, jag är uppfostrad med det självklara, att klass och kön och etnicitet hänger ihop, för mig är det inga nya upptäckter, så är det. Men jag är jätteglad att det finns ett sånt begrepp och där tycker jag att feminismen teoretiskt sett har utvecklats väldigt väldigt mycket.

Linderborgs resonemang tolkar jag i relation till de feministiska debatter som presenterats i teorikapitlet. Även om tanken att genus/kön och klass (samt etnicitet och sexualitet)⁴⁵ hänger ihop inte är ny, vilket poängteras av Åsa Linderborg och Anneli Jordahl. Andra intervjupersoner uppmärksammar intersektionalitet främst som ett verktyg i analyser.

Som jag har visat finns det olika perspektiv på intersektionalitetsbegreppet. Begreppets innebörd råder det inga större oenigheter om, samverkan mellan maktstrukturer ses snarare som något självklart och inte nödvändigtvis unikt för intersektionalitetsbegreppet. Olika sidor av hur begreppet bör användas synliggörs, som ett analytiskt verktyg, ett perspektiv snarare än ett adjektiv. Den största delningen utgörs av begreppets relevans och konsekvenser. Flera av informanterna pekar på att det kan uppstå problem när maktkritiken försvinner, eller olika maktordningar radas upp utan att närmare analyseras. Den slutsats som jag drar utifrån informanternas argument är att intersektionalitetsbegreppet måste användas som en maktkritiskt analytiskt verktyg, som då kan bidra till en mer komplex analys av maktstrukturer och ideologiska system. Denna diskussion anser jag belyser intersektionalitet som ämne inom feminismen, det debatteras och omformuleras men måste liksom andra analytiska verktyg knytas till specifika kontexter och maktanalyser. Dessa offentligt intellektuella feminister förhåller sig även i detta fall i till i princip samma teoriram,

---

⁴⁵ Samtliga intervjupersoner lyfter fram framförallt etnicitet och sexualitet utöver klass och genus/kön, men jag har som sagt valt att koncentrera min analys på klass och genus/kön, varför diskussioner kring dessa maktrelationer i högre grad representeras.

definitioner av intersektionalitet är i vissa fall identiska och alla har något att säga om just detta begrepp. En aspekt är dock huruvida det finns ett verkligt behov intersektionalitet utanför maktanalyser.

4.1.2 Klassbegreppet som problematiskt

Klass är det begrepp som i intervjumaterialet framstår som mest problematiskt. Jag har valt att belysa fyra centrala aspekter av klassbegreppet, som lyfts upp av intervjupersonerna. En central problematik är hur klass ska definieras, där frågan om vem som idag räknas som arbetarklass till uppmärksammas i en intervjuerna. Att klass framstår som nästintill oskiljbart från genus/kön (och etnicitet) är en annan aspekt, vilket även framkom i föregående avsnitt. Flera av de intervjuade poängterar klassbegreppets kontextuella betydelse i relation till kapitalismen och en global värld. Allt detta ingår i ett avslutande ifrågasättande av klassbegreppets användningsområde, kan det vara mer relevant att i vissa situationer istället fokusera på ojämlikheten som sådan?

Intervjupersonernas definitioner av klass och genus utgår främst från maktrelationer. Flera påpekar att definitionen klass måste ta hänsyn till framförallt dimensioner av genus och etnicitet. När informanterna beskriver sin förståelse av arbetarklassen diskuteras främst uppdelningar utifrån yrke, inkomst och utbildningsnivå. Tillhörighet till LO-kollektivet ses också som ett tecken på klasstillhörighet. Anneli menar att definitionen är komplex men en generalisering kan göras utifrån yrke och utbildning, och arbetaryrkena kräver inte högskoleutbildning. Utöver det hänvisar Anneli till den socioekonomiska uppdelning som Statistiska Centralbyrån har gjort och menar att ungefär hälften av alla svenskar finns i arbetaryrken. Även Åsa Linderborg hänvisar till denna uppdelning men även till LO-kollektivet. Den bild av arbetarklassen som framstår i materialet består inte av vita män i industriella arbeten. Åsa Linderborgs ger här sin bild av den typiska arbetaren idag:

Så den typiska arbetaren idag det är ju en lågavlönad kvinna i offentlig sektor eller i den reproduktiva sektorn, kanske inte ens pratar svenska. Det är ju ensamma, alltså dom här tjejerna som står ensamma på Seven eleven mitt i natten och som inte har en möjlighet att organisera sig heller. Det är dom som plockar upp kläderna och hänger dom på galgar på Hennes och Mauritz eller kör bussarna, tar hand om dom äldre, plockar ner chokladbitarna i kartongerna. Det är arbetarklassen.

Åsa Linderborg understryker att klass är en maktrelation och att den relationen är mer komplex än att bara handla om pengar eller kulturella attribut. Arbetarklassen har sämre hälsa,

dör i förtid, saknar språk och resurser som krävs för att styra över sina egna liv. Såväl Åsa, som Anneli och Tiina konstaterar att delar av medelklassen har proletariserats, genom arbetslöshet, sjukdom, eller låga löner och status degradering. Tiina Rosenbergs diskussion runt klass liknar till viss del Linderborgs, båda vill fokusera på maktrelationer påpekar att klass är mer än det kulturella. Rosenberg lyfter, liksom de andra, in etnicitet i analysen:

Men jag menar ju då att hela globaliseringen har ju förändrat, om man idag inte kan ta in dom globala analysperspektiven, om man idag inte kan se de frågor som dom postkoloniala teoretikerna sysslar med – dom frågorna, så är det ju jättesvårt att förstå den nya arbetarklassen, som i såg hög grad ändå i Sverige präglas av närvaro av invandrare.

Här konstateras att arbetarklassen i hög grad präglas av invandrare samt att klassanalysen måste ta hänsyn till både genus/kön och etnicitet. Dels ser jag att informanterna efterlyser ett reviderat klassperspektiv med hänsyn till intersektionalitet, genus/kön och etnicitet, dels visar deras uttalanden på en relativt samstämmig bild av dagens arbetarklass. Den bild av arbetarklassen som representeras i intervjumaterialet är egentligen en klassanalys som tar hänsyn till genus/kön och etnicitet, i flera fall granskad utifrån ett intersektionellt perspektiv. Så samtidigt som en diskussion om och omarbetning av klassbegreppet pågår detta bland offentligt intellektuella feminister. Allt detta bör ses i relation till tidigare debatter om klass inom feminismen, hur klassbegreppet har ifrågasatts, kritiserats och omvärderats utifrån olika perspektiv.

Visionen av den starka arbetarklassen som reser sig och genomför storartade samhällsomvandlingar lyser med sin frånvaro. Det finns olika perspektiv på vilka det är som ska förändra samhället. Vilken roll kan privilegierade människor och den såkallade medelklassen ha i potentiella förändringar av samhället? Räcker det med att påpeka orättvisor och strukturer, kommer de då att delta i kampen för ett jämlikare samhälle? Enligt Paulina är det inte tillräckligt:

Så någonstans så tror jag att vetenskapen är viktig men den är otillräcklig, för att jag tror att privilegierna också föder ett behov av att försvara dom och försvara dom men kunskap, med argument, men man försvara dom också med olika former av diskursiv makt. Så det vet vi att det finns enorma, alltså det finns exempel genom historien, att man straffar dom som på något sätt försöker göra någonting åt dom ojämnligheterna.

Detta är ett poststrukturalistiskt resonemang som belyser kunskapsproduktion och diskursiv makt. När det gäller just medelklassen råder det delade meningar, en del menar att

medelklassen bör/kan solidarisera sig med arbetarklassen eller mer utsatta grupper, andra menar att medelklassen främst vill skydda sina egna intressen och snarast står i vägen för samhällsförändringar som är positiva för arbetarklassen. Medelklassen är både de som politikerna riktar sig till, Socialdemokraternas "mål och mening" enligt Anneli Jordahl, de som faktiskt röstar i störst utsträckning påpekar Tiina Rosenberg samt de som enligt Anneli Jordahl och Åsa Linderborg representeras (som normala) i media.

När analysen av och kopplingar mellan genus och klass diskuteras framstår genus och klass som mer eller mindre oskiljbart. Alla pratar om genus *och* klass, inte så mycket det ena eller det andra utan som båda tillsammans på ett mer eller mindre intersektionellt sätt. När till exempel klass ska definieras kommer också frågan om genus alltid upp. Detta var tydligt i ett citat från Anneli i förra avsnittet, då hon menar att klass och genus/kön är nästintill oskiljbart. Paulina de los Reyes beskriver sin förståelse av klass och genus/kön på ett sätt som visar på denna tendens:

För det första så måste jag säga att jag ser kategorierna genus och klass inte som någonting som är egenskaper som människor som har utan som kategorier som är kopplade till samhällets maktstrukturer. Dels så måste jag också säga att jag ser genus och klass som relationella kategorier. Det innebär att både klass och genus implicerar relationer av överordning och underordning, relationer av privilegier och relationer av brist på privilegier, och att dom här relationerna är systematiska, dom är strukturella, dom är inte tillfälliga och dom är inte individuella utan det här är någonting som rör hela samhällets organisering av, ja, hur resurser är fördelade, vem som har rätt att uttala sig, hur verkligheten är beskriven, hur man närmar sig den verkligheten och så vidare, och så vidare.

Denna analys av genus och klass som relationella strukturer är den som framträder i materialet. Det råder en enighet bland intervjupersonerna i just frågan om definitionerna av dessa begrepp, det handlar om makt, strukturer och relationer. Ofta kopplas dessa maktrelationer till samhällets rådande system av ojämnlighet - kapitalismen - och det är i relation till just kapitalismen som klassbegreppet har störst relevans. Vad gäller genus/kön så är patriarkatet som begrepp relativt frånvarande i diskussionen. Avsaknad av kritik mot kapitalismen inom feminismen, nämns av flera. Sissela Nordling Blanco konstaterar att:

Jag upplever det som lättare i feministiska sammanhang, eller överlag med människor, att nämna klass som en faktor bland andra, att säga; genus, klass, etnicitet, hbt, men att det är mycket svårare att prata om kapitalism och antikapitalism och såna saker som benämner på något sätt hela samhällstrukturen som vi har att förhålla sig till och att man skulle vilja förändra det i grunden [...]

Konsekvensen av detta menar Sissela är att feminister, eller människor i allmänhet, låtsas prata om klass fast de inte gör det och då blir det svårt att kritisera kapitalistiska strukturer. Ett sätt att tackla detta problem kan vara att en vänsterpolitisk återideologisering av feminismen, vilket i sig kan vara ett sätt att utöva motstånd mot den ökade nyliberaliseringen av feminismen. Återigen något som måste "tas tillbaka". Detta är något som Tiina Rosenberg nämner:

Men jag tror att för att komma åter till det här motståndet; att återideologisera feminismen är ju ur mitt perspektiv ett sätt att utöva motstånd mot den ökade liberaliseringen av feminismen.

Att analysera feminismens roll till socialismen respektive nyliberalismen kan också vara att bjuda på motstånd gentemot denna högervändning. Att feminister engagerar sig i vänsterinriktade politiska projekt, att slå vakt om fördelningspolitiska frågor, är en typ av motstånd. Motstånd kan också vara att placera feminismen i ett större socialt samhällssammanhang. Även detta liknar Nancy Frasers resonemang och fokus är här att vänsterpolitiserar feminismen.

Begrepp som klass måste placeras i specifika sammanhang poängteras både av Sissela Nordling Blanco (vad gäller intersektionalitetsbegreppet, se föregående avsnitt) och av Paulina de los Reyes. Paulina poängterar att klassbegreppet behövs för att problematisera exploateringsrelationer, kapitalismen och analysera klasskonflikter i samhället snarare än att beskriva en livsstil. Detta är det fler som belyser, både Tiina Rosenberg och Åsa Linderborg ifrågasätter bilden av klasskillnader som något relaterat till livsstil snarare än maktstrukturer. Utifrån intervjupersonernas utsagor tycks det enligt mig finnas ett behov att diskutera det system som inom vilka maktstrukturer som genus/kön och klass existerar. Paulina de los Reyes ifrågasätter klassbegrettets användningsområden och om klassbegreppet ens behövs :

Så att när vi vill prata om ojämnlighet så kan vi inte undvika talet om kön, klass och etnicitet, som verkligen går in i varandra - för att prata om ojämnlighet. Så därför är min fråga vad vi vill ha begreppet klass till? För att ifrågasätta kapitalismen? Okej, det tycker jag att det skulle vara en poäng där men jag känner också att det finns begreppet klass också som en berättelse mer om samhällets stratifiering mer än en berättelse om kapitalismens organisering.

Som jag visat på tidigare återkommer de los Reyes här till att diskutera ojämnlighet, men här synliggör Paulina även att det kan finnas ett syfte med att tala om klass i relation till kapitalismen. Klassbegreppet måste analyseras igen, hur det kan definieras och appliceras. När klassbegreppet bara blir en identitetsfråga om samhällelig stratifiering blir det ofarligt, menar alltså flera av intervjupersonerna Att använda klassbegreppet för att beskriva och ifrågasätta kapitalismens organisering däremot kan vara ett sätt att utöva motstånd mot det kapitalistiska systemet. Rosenberg återkommer till analysens roll för att förstå klassbegreppet idag:

[...] hur man kan göra motstånd, ja det första sättet att göra motstånd det är att tala om klass. Men då kommer vi till en intressant fråga; hur definierar vi klass idag?

Att tala om klass är i sig ett sätt att göra motstånd, men då kan inte definitionen av klass undvikas. Vikten av att ha en analys tydliggörs på detta sätt, för att förstå samhället, maktrelationer och strukturer måste dessa analyseras för att eventuellt kunna förändras. Klass och genus/kön som begrepp måste i sig analyseras, för att det ska vara möjligt att tala om ojämnlighet. Analys, motståndskamp och förändring hänger således ihop. Tiina Rosenberg påpekar även behovet av en feministisk klassdiskussion:

Så jag tror att den här klassdiskussionen, att ett bra sätt att idag utöva motstånd är att tala om klass men att också försöka begripliggöra klassparametrarna, liksom hur man liksom idag ur ett feministiskt perspektiv kan tala om klass. Nu menar jag ju det att det naturligtvis måste vara ett vänsterfeministiskt perspektiv, alltså nån slags åtminstone allmänsocialistiskt tänker ju jag. Alltså hur det marxistiska arvet idag kan förvaltas.

Utifrån denna diskussion om klassbegreppet menar jag att klass framstår som problematiskt i den feministiska debatten i Sverige idag. Klassbegreppet har bland de intervjuade en marxistisk grund, men kritiseras för att brista i hänsyn till genus/kön och etnicitet. I teorikapitlet visade jag på en liknande teoretisk utveckling inom feminismen. Samtliga informanter belyser maktrelationer relaterade till klass, som genus/kön, etnicitet och sexualitet samtidigt som flera av dem efterlyser en klassanalys med hänsyn till dessa. Den feministiska

intersektionella klassanalys som efterlyses återfinns alltså bland dessa offentligt intellektuella feminister idag. Jag har visat att flera av de intervjuade understryker att det är viktigt att tala om klass, men för att kunna göra detta måste klass definieras. Hur det ska gå till är en stor fråga, samtidigt visar informanterna på en vilja till att diskutera klass. Klass kan vara användbart för att kritisera kapitalismen, menar informanterna, men ofarligt i andra syften. Detta kan kopplas tillbaka till det behov av just en maktanalys som jag tidigare visat på.

4.1.3 Slutsats om vikten av att ha en analys

I de intervjuer jag har genomfört finns genomgripande tendenserna när intervjupersonerna talar om behovet av att ha en maktanalys. Jag har visat hur analysens roll framstår som väsentliga för att kunna genomföra förändring samhällsstrukturer och orättvisor samt driva en motståndskamp mot makthierarkier och ojämlika strukturer. Detta poängteras av flera personer, inte bara de som är aktiva inom akademien. Dels framstår intersektionalitet som någonting självklart, med eller utan begreppet i sig. Klass och genus/kön ses av intervjupersonerna som oskiljbart, men de har olika perspektiv på och erfarenheter av begreppet intersektionalitet. Intersektionalitet framstår om inte annat som en central punkt i debatten. Desto fler delade meningar råder kring klassbegreppet. Klass är ett problematiskt begrepp, dess definition är inte självklar utan vad jag kan se finns det ett behov av att klassbegreppet diskuteras, utifrån ett feministiskt perspektiv, kontextuellt, i relation till kapitalismen. Samtidigt som informanterna lyfter upp nödvändighet av att tala om klass och genus/kön i en analys, kan det finnas en poäng i att fokusera på ojämlikhet. Maktperspektivet ser jag som en genomgående trend i intervjupersonernas perspektiv på de olika aspekterna av behovet av att ha en analys.

4.2 Förändring

Social förändring av maktstrukturer, orättvisor och ojämlikheter är ett komplext ämne. Intervjupersonerna hade svårt att välja ett sätt för att förändra, eller vad som är mest realistiskt att förändra. Dock återkommer vissa idéer och uppfattningar om förändring i intervjuerna. I detta avsnitt fokuserar jag på centrala delar ur informanternas resonemang om förändring. En trend som synliggörs i intervjuerna är att det finns en grundtanke om att samhället faktiskt går att förändra, att den rådande ordningen inte är naturgiven på något sätt. Intervjupersonernas syften med att förändra samhället liknar varandra, det handlar om ojämlikheter, orättvisor, resursfördelning och makthierarkier. Deras drivkrafter för att förändra grundas även i detta

som de menar visar på ett behov av förändring. Fokus i intervjupersonernas syn på hur förändring av samhället kan ske är främst parlamentarisk politik. Även sociala rörelser lyfts upp av intervjupersonerna som ett medel för förändring och ett sätt att påverka den parlamentariska politiken. Åsa Linderborg lyfter fram just den hoppfulla aspekten av samhällsförändring:

Jag är helt övertygad om och även som historiker så vet jag ju att samhället går att förändra, det är inte naturgivet och det förändras inte av sig självt utan det är människor som förändrar samhället. Marx sa, i förordet tror jag till "Filosofins elände", av alla produktivkrafter så är människan det viktigaste. Och om man ser att det här samhället är en struktur och att det är en kamp också så förstår man ju...

Även här återkommer ett marxistiskt inspirerat resonemang. Människor kan förändra strukturer (som klass och genus), attityder, föreställningar, lagar, arbetsfördelning och resursfördelning. Om det dessutom finns en utgångspunkt där samhället ses som en struktur, finns det också en tanke om att det är kamp, strid och konflikter som förändrar samhällsstrukturen. För Paulina de los Reyes tycks frågan om förändring av samhällsorättvisor vara självklar:

Så så har det blivit, det har inte varit någon slags medvetet, alltså jag har inte sett mitt arbete som ett sätt att göra motstånd, men mitt arbete är självklart, det har jag alltid sett som väldigt direkt kopplat till mina politiska utgångspunkter och mina politiska utgångspunkter handlar om att dom orättvisor som finns i samhället är en fråga om makt, det är en fråga om förtryck och det är en fråga som bör, som måste, förändras.

Här förklarar de los Reyes att även om hon egentligen inte ser sitt arbete som en slags motståndskamp är det kopplat till hennes politiska utgångspunkter som i sig grundar sig i självklarheten att förändra makt, förtryck och orättvisor i samhället. Just behovet av förändring blir här centralt för intervjupersonen. Frågan om hur samhället kan förändras och orättvisor motarbetas har inget enkelt svar. Flera av informanterna påpekar att det finns många olika sätt, Ulrika Westerlund är en av dem:

Det är svårt att säga att om det fanns en magisk grej - vi inför den här lagen, eller liksom gör så här - så skulle nog det ha föreslagits för ett tag sen, men jag tänker att problemet är verkligen att det handlar väldigt mycket om hur man på lång sikt kan förändra värderingar och människors känsla av vad som är viktigt så att säga, eller vad som är möjligt.

Det är inte bara Ulrika som påpekar att det inte bara finns ett sätt att förändra samhället på, utan flera. Detta är snarare en genomgripande trend, det finns inget enstaka konkret enkelt eller effektivt förslag som skulle kunna tänkas förändra samhället, utan snarare är det just komplexiteten i frågan och alla de olika möjligheter till förändring som synliggörs. Även Paulina de los Reyes synliggör detta:

Jag tror att det finns väldigt väldigt många sätt att, inte bara när det gäller genus utan när det gäller förtryck överhuvudtaget. För det första så tror jag att bara det att vi synliggör att dom här ordningarna, som den här relationen som finns, att dom inte är naturliga, dom är inte givna. Bara att visa att det politiska i den maktutövning som finns nu så tror jag att bara där har man gått ett väldigt långt steg framåt och visat att det inte är givet att den här maktutövningen ska existera

Paulina syftar här till att synliggöra maktordningar och visa på det politiska i maktutövning, detta ser intervjupersonen som ett steg i förändringen av maktstrukturer. Detta liknar den argumentation från Chantal Mouffe som beskrivits i teoridelen. Själva politiseringen samt avnaturaliserandet av det som framställs som självklart påpekas alltså både av de los Reyes och Mouffe. Det som egentligen saknas i intervjuerna är förslag på hur detta konkret sett kan genomföras, något som diskuteras vidare i motståndskapitlet.

Organiserat motstånd genom arbetare som organiserar sig på sin arbetsplats skulle kunna leda till förändring i flera led, dels villkor på arbetsplatsen, men även jämlikhet i samhället i stort genom lika lön för lika arbete, sex timmars arbetsdag och så vidare, men även som en del av en större konflikt mot det kapitalistiska systemet. Åsa Linderborg uttrycker en intensiv övertygelse för motstånd genom organisation:

Jag tror, jag är så övertygad om att organisation är lösningen. Om jag slutar tro på det kunde jag lägga mig ner och dö.

Lindeborg påpekar även svårigheterna med organisering, interna problem och så vidare, så ett slags glapp mellan analys och genomförande synliggörs i Lindeborgs resonemang. De flesta av de intervjuade börjar oftast med att påpeka att det finns just flera sätt att förändra samhället på, för att sedan ta upp till exempel partipolitik, organisering, sociala rörelser och så vidare. Även Tiina Rosenberg poängterar just detta:

Jag tänker att det finns alla sätt, att det inte finns *ett* sätt, utan att hålla frågorna levande.

För att förändra samhället är både parlamentarisk politik och sociala rörelser nödvändiga, båda behövs för att tackla olika problem menar Tiina Rosenberg. De sociala rörelserna kan formera sig runt aktuella frågor men har en tendens att bli temporära och inte alltid så demokratiska, medan den parlamentariska politiken har en kontinuitet i form av partier och organisationer.

Politik kan helt enkelt göras på olika sätt och alla sätt behövs. Detta är en tanke som finns hos flera, såhär uttrycker sig Sissela Nordling Blanco om på vilket sätt samhällsliga strukturer kan förändras.

Jag tror att man behöver jobba på flera olika plan, att det inte går att peka ut en metod som den bästa och mest effektiva, som alla bör ägna sig åt. Utan jag tror att människor, utifrån sina förutsättningar och så, väljer dom metoder som passar dom.

Även Sissela Nordling Blanco tar upp såväl partipolitiken som mer aktivistiska tillvägagångssätt; såsom att skapa opinion, demonstrera, sprida kunskap, skriva debattartiklar, bloggar och böcker, samt "organisera sig för att förändra saker". Detta är konkreta förslag på hur individer kan göra för att förändra saker. Samtidigt visar Sissela på vissa frågor som mer knutna till partipolitiken. Individualiserad föräldraförsäkring, sex timmars arbetsdag och förändrad skattepolitik är de frågor som hon ser som mest centrala för att förändra ojämnligheten i samhället. Sissela Nordling Blanco vill fokusera på just det att dessa frågor bör kombineras, eftersom klass och kön hänger ihop och det rent av kan vara problematiskt att fokusera på olika kategorier, vilket Paulina också tar upp. Det krävs en global omfördelning av resurser förändra maktstrukturer och ekonomisk ojämlikhet i samhället. Hur detta ska kunna genomföras är en svårare fråga och ingen av de intervjuade har speciellt konkreta förslag som de vill belysa. Även om förkortad arbetstid och individualiserad föräldraförsäkring är frågor som kan behandlas inom den parlamentarisk politiken, uppmärksammas inte dessa frågor där. Jag ser att det finns en ett slags glapp i kedjan mellan konkreta förslag och dess konkreta genomförande.

Som sagt påpekar alla de intervjuade just att det finns många olika sätt att förändra samhället på. Ulrika Westerlund är den av intervjupersonerna som fokuserar främst på lagstiftning. Westerlund menar att det som krävs för att förändra maktstrukturerna i samhället, på ett generellt plan, är tvingande lagstiftningsåtgärder. Liksom de andra informanterna begränsar sig inte Ulrika i denna diskussion till klass och genus/kön, utan fokuserar även på frågor om

etnicitet, sexualitet. Vad som vore mest effektivt för att förändra maktojämlikheten är en svårare fråga:

Det är väldigt svårt. Det är lite såhär samma som väldigt många... Eller såhär, kvinnorörelsen och hbt-rörelsen har på ett sätt lite liknande problem, eller vad man ska säga, just nu som är att många lagstiftningsändringar är gjorda till vår fördel, absolut inte alla, men ganska många är liksom genomförda och det som är svårt att komma till rätta med är ju, det här gäller klass också, det som är svårt att komma till rätta med är ju mer såhär attityder och värderingar och traditioner och saker som sitter väldigt djupt i människor, att man gör på ett visst sätt fast man egentligen har all möjlighet att göra på ett annat sätt. Varför väljer arbetarklassens barn i mycket lägre utsträckning att plugga på universitetet till exempel?

Ulrika lägger stor vikt vid attityder och värderingar, samt hur dessa kan förändras. Utbildning är ett sätt att förändra dessa aspekter, och mycket av Ulrikas egna arbete handlar om att förändra attityder och värderingar. Samtidigt som lagstiftning inte direkt förändrar de djupt liggande attityder och värderingar som genomsyrar både människor och samhället, syftar lagstiftning till att långsiktigt förändra även dessa, menar Ulrika. En av de frågor som hon tar upp i relation till detta är individualiserad föräldraförsäkring. Både Ulrika Westerlund och Sissela Nordling Blanco belyser frågor som dels syftar till att förändra föreställningar om genus/kön men även påverkar kvinnors ställning på arbetsmarknaden. Ulrika påpekar att alla kvinnor riskerar att ställas inför en arbetsgivare som ”utgår från att man snart ska vara föräldraledig väldigt länge”. Detta är alltså ett exempel på en lagstiftningsåtgärd som syftar till att förändra både attityder, värderingar och resursfördelning, likt Nancy Frasers koncept av erkännande och omfördelning. Det exempel Westerlund lyfter upp är en åtgärd som inbegriper både omfördelning och erkännande.

Den som mest uttalar sig om sociala rörelser när det gäller samhällsförändring är Anneli Jordahl. Anneli hoppas på någon slags arbetarkamp där kvinnor är de mest drivande. Eftersom att män i traditionella arbetaryrken har flyttat fram sina positioner och fått upp sina löner (lön är centralt i Annelis perspektiv) men de drabbas nu av de växande problemen med bemanningsföretag. Även om Feministiskt initiativ har potential bekymras Anneli av att Fi tonar ner klass (vilket fler håller med om). Dessutom poängterar hon att (framförallt) kvinnor inom arbetarklassen behöver lite mer stolthet och utifrån det är det mycket lättare att förändra samhället. Här drar Anneli paralleller dels till Beverly Skeggs forskning som visar på motviljan mot att identifiera sig som arbetarklass, men också till den negativa bild som porträtteras av arbetarklassen i media, vilket är något som verkligen upprör Anneli. Här

synliggörs även drivkraften som kommer från Annelis upprördhet av arbetarklasskvinnors arbets- och livssituationer:

Det tror jag har att göra med att jag har alltid varit otroligt upprörd över min mammas yrkessituation, med hennes kollegors yrkessituation, jag har sett hur deras hårda arbete och plikttrogenhet och engagemang har utnyttjats och ringaktats och nedvärderats och jag har nog varit väldigt förbannad över att dom här yrkena har varit så lågt betalda och jag blir förbannad över dom här diagrammen om hälsa, där ser man ju att liksom övre manlig tjänsteman mår bäst och dom som mår sämst det är kvinnor i arbetaryrken - långvarig värk, sömlöshet, psykiska problem... I hemtjänsten har dom ju inte ens tid att äta lunch. Den yrkessituationen var helt vedervärdig. Det var nog den ilskan över att dom tar för givet att kvinnor ska fixa så mycket i samhället utan att få någonting för det. Det vill jag förändra.

Att relatera behovet av förändring till personliga drivkrafter är Anneli inte ensam om. En gemensam grundtanke bland intervjupersonerna vad gäller förändring är syftet; att utjämna ojämnligheter och resursfördelning mellan människor, inte nödvändigtvis bara med fokus på kön och klass utan även vad gäller etnicitet och sexualitet. Samtidigt menar flera att samhället aldrig kan bli helt jämlikt, att vissa yrken exempelvis alltid kommer att ha högre status än andra.

De centrala aspekter som jag har belyst i detta avsnitt är dels den gemensamma grundtanken att samhället går att förändra. Intervjupersonernas syfte med att förändra samhället är att göra någonting åt de orättvisor, ojämlikheter och makthierarkier som existerar. Flera förslag på vad som bör och kan förändras har belysts i detta avsnitt. Däremot framstår frågan om hur dessa förslag skall komma att genomföras som mer komplicerad. Återigen kan jag se kopplingar mellan dessa offentligt intellektuella feministers utsagor, samt tidigare teoretiseringar. Med utgångspunkt i intervjuerna ser jag att feminismens fokus idag betonas med en dämpad försiktighet och radikala förslag på omvälvande samhällsförändringar lyser med sin frånvaro. Istället framstår en återideologiserad socialdemokrati och vänsterpolitiserad feminism som det mest genomförbara för förändring av ojämlikhet vad gäller genus/kön och klass bland offentligt intellektuella feminister idag.

4.2.1 Parlamentarisk politik

Denna del av förändringskapitlet handlar om den parlamentariska politiken, vilket är den form av förändringskraft som intervjupersonerna oftast hänvisar till som ”politik”. De frågor som intervjupersonerna hänvisar till den parlamentariska politiken är främst fördelningspolitik,

lagstiftning och utbildning. När frågor om makt, motstånd och förändring glider in på partipolitik är fokus främst på fyra borgerliga partierna respektive Socialdemokraterna. Den borgerliga politiken uppfattas som problematisk i stort då den snarast eskalerar rådande maktstrukturer av klass och kön. Socialdemokraterna framstår dock även de som problematiska och flera menar att Socialdemokraternas politik har gått mer åt höger och att även deras politik är klassblind eller inte tillräckligt feministisk. Förändring kan också innebära de förändringar som har skett och informanterna ser olika förändringar till det sämre samt delar av samhället och politiken som måste "tas tillbaka".

Samtidigt som politik handlar om just partipolitik ser flera av intervjupersonerna att partipolitiken blir kraftlös utan en social rörelse att förhålla sig till. På sätt och vis finns det en slags besvikelse över hur det partipolitiska klimatet ser ut i Sverige idag. Dels ser man många problem med Socialdemokraterna - framförallt är det tydligt att Socialdemokraterna har förlorat sin grund i klasspolitiken. Dels finns ett förhållningssätt till Fi, vilket präglas av försiktighet då det står klart att det inom Fi finns brister vad gäller just klassanalysen. Dels genomfördes dessa intervjuer innan valet 2010 och de borgerliga partierna har genomfört många förändringar som gjort situationen för utsatta grupper än värre och mycket av det som ses som förändringsarbete och motstånd handlar om att stoppa de förslag och förändringar som högern driver igenom.

Då intervjupersonerna nämner politik syftar de oftast på parlamentarisk partipolitik och andra former av politik knyts istället oftare an till en form av motstånd. Sissela Nordling Blanco belyser att det förutom den parlamentariska politiken finns mer aktivistiska sätt att arbeta på:

Och sen så kan man ju jobba väldigt mycket aktivistiskt, att skapa opinion, att försöka få med sig andra, att sprida kunskap och organisera sig för att förändra saker. Gå på demonstrationer, göra namnsamlingar, skriva debattartiklar, skriva bloggar, böcker.

Denna tydliga skiljelinje mellan parlamentarisk politik, som beslutsfattande och lagstiftande å ena sidan samt former av sociala rörelser och aktivism å andra sidan, ser jag även i de andra intervjuerna. Samtidigt som partipolitiken som den ser ut idag inte tycks vara tillräcklig för att förändra strukturer av klass och genus i samhället idag, är det ändå därigenom som förändringen måste ske. Sociala rörelser kan också förändra samhället, fack, arbetarrörelser, feministiska rörelser et cetera, men det är i slutändan politiska beslut som förändrar samhället. Detta är de två dominerande sätt att driva politik som lyfts upp, partipolitik samt sociala rörelser. Så även om tankarna ofta återvänder till partipolitik och man menar att det är

riksdagspolitik och kommunalpolitik som verkligen är det som genomför konkreta förändringar av samhället, står det också klart att den parlamentariska partipolitiken är beroende av en folkrörelse. Just detta påpekar Åsa Linderborg:

Och då är det ju klart att det är viktigt då med politik och sådär, riksdagspolitik och så, men den är ju helt meningslös skulle jag säga i fall det inte finns en folkrörelse eller en utomparlamentarisk rörelse som sätter press.

Linderborg menar att en stark utomparlamentarisk rörelse skulle kunna sätt press på ett politiskt parti som Socialdemokraterna, men att den sådan rörelse saknas. Här tydliggörs relationen mellan partipolitiken och sociala rörelser. Detta är en fråga som diskuteras av flera och samtliga lyfter upp just att även om de verkliga besluten fattas inom partipolitiken så behövs de sociala rörelserna för att föra fram agendan. Sociala rörelser kan också innebära facken, vars roll på arbetsmarknaden och för arbetsvillkoren är avgörande. I nästa avsnitt tillägnas större uppmärksamhet åt just frågan om de sociala rörelserna.

Samhällsförändring uppfattas av intervjupersonerna, inte som något som sker av sig självt eller utifrån individuella åtaganden, utan som något som kräver kollektiva åtgärder. Fördelningspolitik ses som ett effektivt medel för förändring av ojämnliska maktstrukturer, något som lyfts upp av samtliga informanter, samt kopplas till skatter, välfärd, fattigdom, bostadsfrågor, vård, utbildningssystem och så vidare – en rad olika områden i samhället. Detta hänger också ihop med analysen av samhället i sig - för att förändra strukturer krävs strukturella åtgärder, vilket Ulrika Westerlund också poängterat. Ulrika Westerlund menar också att det finns mer kvar att göra lagstiftningsmässigt samt vad gäller människors attityder och värderingar, detta illustrerades i föregående avsnitt. Utbildning är ett exempel på medel för att förändra attityder och värderingar, men även media anses ha en roll i dessa aspekter. Andra former av "aktivism" ses främst som komplement. Ulrika förklarar att det är viktigt att verka såväl inom rådande system som utanför:

Men man behöver ju då dom här utanförstående aktivisterna, det behöver ju alla som går in i system, om man säger, för att dom ska pusha på och framföra nya idéer och försöka förändra - men lika mycket så behöver ju dom som väljer att stå utanför måste ju också se hur dom behöver dom som faktiskt gick in, för att annars blir det ju väldigt svårt att få gehör för nån av sina idéer om alla som befinner sig inne i systemet är rent fientligt inställda till feminism eller klasskamp och så vidare.

En aspekt av förändring är att vissa samhällsförändringar som pågår måste stoppas, såsom RUT, privatiseringar (av sjukhus, skolor, et cetera) och nedmonteringen av offentlig sektor. Då handlar det inte bara om att förändra samhället till något nytt, utan att "ta tillbaka", något som Åsa Linderborg uttrycker såhär:

Man måste stoppa privatiseringarna tror jag. Så fort man privatiserar ett sjukhus så försämrar man för dom som är anställda där och demokratin urholkas också, du har inte längre yttrandefrihet. Sluta privatisera boendet också, för det gör att lågavlönade, vilket oftast är kvinnor, inte har råd, eller ett eget liv. Ja det är mycket som är att man ska ta tillbaka sånt, tyvärr så är det så.

Något annat som måste förändras och tas tillbaka är socialdemokratin. Annars skulle Socialdemokraterna, samt den breda folkrörelse som partiet har sin grund i, kunna ha en potential att förändra samhället med avseende på genus och klass, att helt enkelt forma ett mer jämlikt samhälle. Denna besvikelse över Socialdemokraterna yttras främst av Tiina Rosenberg, Åsa Linderborg samt Anneli Jordahl. Så här uttrycker Anneli sin frustration över Socialdemokraterna:

Ja, det hemska är att det hjälper inte att byta lag rent politiskt, det är det som är den stora frustrationen. Eftersom Mona Sahlin och Socialdemokraterna vill fånga upp medelklassen, det är deras mål och mening numera.

Denna avsaknad av Socialdemokraterna som en arbetarrörelse och förändringskraft vad gäller maktstrukturer av klass och kön/genus är återkommande. Det finns en önskan hos flera av intervjupersonerna om en feministisk arbetarrörelse, eller ett feministiskt arbetarparti. Tiina Rosenberg argumenterar just för att socialdemokratin måste "tas tillbaka":

[Vad gäller] just kombinationen kön och klass, den största förändringen till det sämre har ju varit att man har förlorat socialdemokratin, jag trodde aldrig att jag skulle bli socialdemokratins förespråkare på det sättet som jag har blivit. Det har jag blivit dom senaste åren därför att tidigare behövde man inte vara det på något sätt, därför att vi tänkte ändå att det här med sossegrejen kommer att bestå, det har ju inte gjort det. Kombinationen kön och klass, om vi håller oss där, behöver ju en vänsterbas, alltså ett vänsterstyrt samhälle, så man kan åtminstone börja med socialdemokratin och det är väl ungefär det möjligas konst.

Gemensamt för de av intervjupersonerna flesta är att de menar att det är politiska beslut som krävs för att samhället ska förändras, inte någon revolution eller egentlig förändring av själva det politiska systemet. Såhär säger till exempel Åsa Linderborg om klasskamp:

Hela tiden så är, alltså klasskampen den pågår överallt hela tiden, det är väldigt sällan som klasskampen tar sig uttryck i blodiga revolutioner, ofta så avgörs den runt förhandlingsbordet en löneförhandling eller i riksdagen, det är också klasskamp hela tiden - hur ska vi göra med skatter?

Precis som flera av de andra intervjupersonernas argument ses här den parlamentariska politiken och främst då fördelningsfrågan som central för förändring av (klass-) strukturer i samhället. En lösning är att, då det finns en sån uppenbar skiljelinje mellan fattiga och rika, göra någonting åt fattigdomen. För att genomföra fördelningspolitiska åtgärder krävs ett partipolitiskt alternativ med kopplingar till någon form av social rörelse, men detta är något som saknas i dagens samhälle.

Det här kan delvis spegla den hopplösa stämning som rådde inom vänstern inför, men också efter, valet 2010. Uppfattningen om att samhället till viss del har varit bättre, ur ett genus- och klassperspektiv, men har blivit sämre under de senaste åren är återkommande. Linderborg påpekar att ett klasslöst samhälle, där genus/kön och etnicitet inte har någon betydelse, idag är en omöjlighet men finner hopp i ett positivt exempel från oväntat håll. En strategi för att förändra samhället skulle exempelvis kunna vara att sätta upp mål, såsom högern tidigare har gjort och lyckats med, att göra en lista på allt som behöver genomföras för att uppnå provisoriska utopier:

Då måste man ju ha någonting som ligger där emellan och dom här futtiga besluten i kommunfullmäktige och då är ju frågan vad det är, men då tänker jag såhär; nåt av det mest hoppgivande egentligen när man tänker på det, det är ju, du vet, högern på 70-talet, dom formulerade ju en lång lista, jag har skrivit om det här, om allt dom ville genomföra - mer kärnkraft, reklam i tv, privatisera pensionssystemet - hela det här, hela rubbet, totalt - anslutning till NATO, EU - alltså hela den listan, 20 punkter, dom har fått igenom allt. Allt och ännu mer. Det är ju ett oerhört positivt exempel, det är ju bara att om vi sätter upp en likadan lista och så bara betar vi av. Vad tror du? Ja men det handlar om makt över tanken också.

Makten över tanken är en viktig aspekt för Åsa Linderborg, men vad hon egentligen efterlyser här är politiskt agerande och målsättningar. Detta kan också relateras till de flera av de andra intervjupersonerna också påpekar, att det är mycket som måste "tas tillbaka".

I diskussioner om förändring utgör alltså parlamentarisk politik en central punkt. Dels ser intervjupersonerna parlamentarisk politik som ett effektivt sätt att genomdriva förändring, samt den närmast möjliga vägen för förändring i dagens samhälle. Samtidigt poängterar

informanterna att partipolitiken också behöver stöd och koppling till aktivism och sociala rörelser. Politik på det här planet är även fokus i Chantal Mouffes teorier som presenterats tidigare. Intervjupersonerna pekar på liknande företeelser som Mouffe, nämligen att Socialdemokraterna i Sverige liksom övriga Europa har gått åt höger och slutat tala om klass. Intervjupersonerna menar i detta fall att socialdemokratin måste "tas tillbaka" och återideologiseras. Detta liknar Mouffes resonemang om att politisera och erkänna politikens antagonistiska relationer. Både informanterna och teoretikerna ser som den nyliberala vridningen i politiken som negativt för förändring av maktstrukturer av genus/kön och klass i samhället. Detta tar som sagt även Nancy Fraser upp, som menar att feminismen därför måste positionera sig till vänster, något som jag kommer att diskutera i nästa avsnitt. Jag ser en slags paradox i denna debatt, å ena sidan kan partipolitiken faktiskt förändra saker, men å andra sidan så saknar de (läs Socialdemokraterna) idag en klassanalys. Samtidigt finns dessa intellektuella närvarande och kämpande i en offentlig debatt, som alltså inte hörsammas från partipolitiks håll. Således återstår partipolitikens gräsrotsbas, för en stark social rörelse menar flera, skulle kunna påverka partipolitiken i en annan riktning. Problemet är bara avsaknaden av en sådan stark, feministisk och vänsterpolitisk rörelse.

4.2.2 Feministiska sociala rörelser

Sociala rörelser knyts främst an till feminism, men även queer, antirasism och vänsterpolitiska rörelser. Dessa rörelser (främst de feministiska och vänsterinriktade) anser flera av intervjupersonerna har förändrats, eller till och med blivit bättre och mer intersektionella internt. Vänstern i sin helhet menar flera av informanterna fortfarande för heteronormativ, macho, medelklassig och vit. De som har lättast att göra sin röst hörd i sociala rörelser och organisationer är de som även är privilegierade i samhället i övrigt, vilket flera av intervjupersonerna påpekar.

Även om det var svårt att tala om konkreta former av motstånd och medel för förändring menar flera av de intervjuade att feminismen och den feministiska rörelsen måste prioritera vissa frågor framför andra. Åsa Linderborg betonar frågor som rör de mest utsatta grupperna:

Och då skulle jag nog säga att det måste vara kamp för dom lågavlönade i offentlig sektor och i Handels, låglöneyrkena helt enkelt. Bolagsstyrelser och kvotering, det kan inte vara den viktigaste frågan.

I relation till detta pekar Linderborg även ut vissa problem med Feministiskt initiativ, vilket ses även av de andra intervjupersonerna som en betydelsefull del i den feministiska rörelsen.

En slags antagonism mellan olika feminister uppstår här och yttras av flera informanter. Med en utgångspunkt i att samhället kännetecknas av en ständig resurskamp, för bland annat nämnda anställda i offentlig sektor, måste ett feministiskt parti kunna diskutera ekonomisk omfördelning, menar flera. På denna punkt ser flera av de intervjuade att Feministiskt initiativ har brustit. Feminister måste tala mer om fördelningsfrågor och gå ifrån det individuella perspektivet menar flera. Feminismen måste reda ut situationen för de sämst ställda i samhället, det påpekas av flera informanter, främst Tiina Rosenberg, Anneli Jordahl och Åsa Linderborg. Vad som här menas med feminism och feminister, är dels akademiska feminister, dels Feministiskt initiativ, samt feministiska aktivister av olika slag - offentligt intellektuella feminister. De sämst ställda kan vara de fattigaste, kvinnor i lågbetalda yrken, deltidsarbetande, arbetslösa, ensamstående mödrar med flera. Det är lätt hänt att frågan om feminismen eller den feministiska rörelsen faller tillbaka på att handla om just Fi, detta bör visserligen ses i perspektivet av att intervjuerna genomfördes ungefär ett halvår innan valet 2010 men Feministiskt initiativ är också en av de få stora feministiska organisationerna som finns i Sverige vid denna tidpunkt och kan kanske ses som representant för den feministiska rörelsen i sin helhet. Detta pekar också på att intervjupersonerna ser brister i de andra vänsterpolitiska partiernas feministiska engagemang.

Det råder också enighet om att feminismen har varit för individualistisk och identitetspolitisk, speciellt under det sena 1990- och början av 2000-talet. Ett perspektiv som återkommer är att feminismen också har varit för "medelklassig", det diskursiva fokuset har varit på medelklassen och själva rörelsen har utgjorts av kvinnor från medelklassen. Detta är något som uppmärksammas främst av Tiina Rosenberg, Anneli Jordahl och Ulrika Westerlund. De påpekar visserligen alla tre fördelar med identitetspolitik, men menar på att det skett ett skifte inom feminismen från en mer strukturell, klassinriktad analys till mer identitetsbaserad och därmed avsaknad kritik av makthierarkier, däribland klass. Tiina Rosenberg diskuterar till exempel feminismens teoretiska profilering under 90-talet (med minoritetsfrågor, postkolonialism, rasism, homofobi och queer) och kommer in på just att klass hamnade in skymundan:

[...] även om vi har förankring i marxismen, och vi talar inte heller om klass under just den här perioden. Jag hade ingen tanke på, när jag startade queer-seminariet, jag visste inte att allt det här skulle hända, utan det var ju väldigt aktuellt just då och när vi började tala och skriva om det så ville plötsligt alla; ”men kan ni inte skriva och kan ni inte komma och tala” och sen plötsligt gjorde vi bara det, det var ingen tanke på att vi bara skulle göra queer.

Detta vill jag belysa i relation till de tidigare feministiska debatter som presenterats i teoridelen. Intervjupersonernas berättelser om feminismens utveckling och tidigare teoretiska debatter överensstämmer med Zalewskis beskrivning, samt Nancy Frasers kritik mot feminismens identitetspolitiska vridning. I teoridelen synliggjorde jag problemen med att fokusera på antingen omfördelning eller erkännande, och detta formuleras om än i andra ordalag även bland intervjupersonerna. Det råder alltså bland de intervjuade en medvetenhet om denna utveckling. Samtidigt som flera av de intervjuade poängterar hur viktigt det är med ekonomisk omfördelning, samt att ta hänsyn till klass, belyser de också klassbegreppets frånvaro i den feministiska debatten. Paulina de los Reyes uttrycker förvåning över hur klassfrågan uppfattas inom feminismen idag och relaterar till sin erfarenhet som gästredaktör för ett nummer av *Tidskrift för Genusvetenskap* men tema klass.

[...] eftersom att det har varit ett samtal som handlat om att nu har vi pratat så mycket om genus, vi har pratat så mycket om andra saker och vi har inte pratat om klass då och "vänstern har förlorat genom att inte prata klass" och så vidare, och "genus och klass är jätteviktiga frågor" och så vidare och så vidare, "det är för mycket queer, för mycket postkolonialism" och så vidare, men så trodde jag att det här skulle vara väldigt många som kom till det här men det gjorde det inte alls.

Klass är alltså inte bara ett problematiskt begrepp som måste analyseras åter igen, utan det är dessutom ett begrepp eller ämne som kan uppfattas som svårt att tala om eller som det saknas intresse av att tala om inom den feministiska rörelsen idag, menar intervjupersonerna.

Ett intressant och återkommande perspektiv är att förutsättningar och villkor för de sämst ställda i samhället, de mest sårbara grupperna, vilket diskuterats i kapitlet om vikten av att ha en analys. I relation till detta är ett alternativ att fokusera på jämn resursfördelning - höjda löner för dom sämst ställda och satsningar på offentlig sektor, är ett exempel som Anneli Jordahl lyfter upp. Anneli skulle gärna en ny slags "arbetarrörelse som drevs av kvinnor" och som kan samarbeta med Fi. Facken och då främst Kommunal är något som Jordahl lyfter upp som en viktig del för alla ur arbetarklassen, men menar samtidigt att fackens makt har minskat. Någon som verkligen trycker på just arbetsplatsorganisering är Åsa Linderborg:

Jag tror att det viktigaste är att man organiserar sig på sin arbetsplats. Alltså ska det till en strukturförändring så måste man se och inse motsättningar mellan arbete och kapital. Ska man förändra världen så måste man liksom ta konflikt med kapitalet helt enkelt och det gör man bäst på sin arbetsplats, det är där man kan framtvunga reallöneökningar, bättre arbetstider, bättre arbetsmiljö, jämlikhet mellan könen alltså lika lön för lika arbete och så vidare, det kan man göra där. Att starta ett kooperativt dagis är för mig inte en motståndshandling, det är det inte.

I detta citat finns flera nyanser av diskussionen, en poäng är att organisering är grundläggande för förändring av strukturer. Den parlamentariska politiken kopplas till fördelningsfrågor, men sociala rörelser är viktiga för att driva frågor, hålla dem levande och förändra arbetsvillkor. Återigen förespråkas kollektiva, strukturella former av förändring och motstånd. Jag har visat även tidigare i kapitlet hur dessa offentligt intellektuella lyfter upp de sociala rörelsernas betydelse för förändring av samhället. Samtidigt poängterar flera av dem att en sådana rörelser till viss del saknas, eller att rörelserna åtminstone saknar någon verklig makt eller förändringskraft. Anneli Jordahl menar facket är svagt idag, Åsa Lindeborg pekar på avsaknaden av starka vänsterrörelser och de efterlyser båda starka sociala rörelser för förändring av samhället.

Frågan om förändring ofta inkluderar ofta frågan om motstånd. Flera av de intervjuade har också varit, eller är aktiva inom olika organisationer, partier eller ungdomsförbund, såsom Feministiskt initiativ, Kommunistisk Ungdom, Vänsterpartiet, Interfem, RFSL, Pride och så vidare. Samtidigt synliggör Tiina Rosenberg, Åsa Linderborg och Sissela Nordling Blanco de problem som kan uppstå inom organisationer, att det finns gott om interna strider samt att det ofta är de som är mest resursstarka - som behärskar språket och har självförtroende - som organiserar sig, eller att det är medelklassen som har lättast att hävda sig till och med inom vänsterpolitiska organisationer. Detta är en aspekt som återkommer i kapitlet om motstånd, samt kapitlet om informanternas roll som offentligt intellektuella.

De sociala rörelsernas roll för förändring av samhället belyses alltså av intervjupersonerna, samtidigt som en viss avsaknad av dessa rörelser uttrycks av flera. Feminismen som social rörelse, eller feministiska sociala rörelser, måste enligt flera fokusera på olika aspekter av klass. Detta tolkar jag utifrån de teoretiska debatter som belystes i teorikapitlet. Under 1990-talet beskrivs klass, marxism och strukturalism som perspektiv i skymundan, medan identitetspolitiska resonemang tar allt större plats. Även Nancy Fraser ifrågasätter hur feminismen förlorade klassperspektivet och kom att bli så till synes förknippad med den

nyliberala utvecklingen. De intervjuade visar också på, liksom Fraser, att politiken och de sociala rörelserna måste ta hänsyn både till socioekonomisk omfördelning och erkännande för att kunna förändra genus/köns- och klassjämligheter i samhället. Dessa offentligt intellektuella feminister är medvetna om den politiska högervändningen inom feminismen. De menar att perspektiv på omfördelning hamnat i skymundan och vill återigen vänstervrida feminismen.

4.2.3 Slutsats om förändring

Utgångspunkten att samhället går att förändra är gemensam för intervjupersonerna, lika så tanken att motarbeta ojämlikhet för att få ett mer jämlikt samhälle. De bakomliggande drivkrafterna grundas ofta i erfarenheter av orättvisor. Två sätt att förändra samhället på är parlamentarisk politik respektive, eller i relation till, sociala rörelser. När politik diskuteras lyfts främst Socialdemokraterna upp som det parti som dels förväntas föra frågor om klass och genus/kön, dels som ett problematiskt parti som måste genomgå en förändringsprocess. Socialdemokraterna måste återvända till en mer socialistisk eller klassmedveten politik. Vad gäller sociala rörelser är det för det mesta facket som idag ses som en potentiell aktör för att genomdriva krav på arbetsmarknaden och driva igenom verkliga förändringar. Trots att samtliga informanter menar att det finns olika vägar att gå för att förändra samhället framgår det att vissa medel är mer favoriserade än andra hos respektive person. Det som verkligen behövs är kanske en stark feministisk arbetarrörelse, enligt Anneli Jordahl. Även Åsa Linderborgs hopp är organisering, Ulrika Westerlunds fokus är lagstiftning. För Tiina Rosenberg är det mest angeläget att "ta tillbaka" socialdemokratien och återideologisera feminismen. Sissela Nordling Blanco pekar på politiska reformer, arbetstidsförkortning och individualiserad föräldraförsäkring som närmast i tiden. Paulina de los Reyes tror att i fall vi problematiserar hur samhället är skapat, på vilka sanningar som det här samhället bygger på, så öppnar vi också upp för att det kan finnas andra sätt att organisera samhället på. Likt Chantal Mouffes teorier om samhällsförändring har intervjupersonernas utsagor en grund i tron på att förändring av ojämlika samhällsstrukturer är möjlig, antagonism och kamp för förändring. Liksom Nancy Fraser är intervjupersonerna noga med att poängtera feminismens nödvändiga koppling och positionering till vänster. Överlag framstår en kritik mot individuella perspektiv till fördel för en mer kollektiv bild av medel för förändring, i enlighet med den analys som tidigare presenterats. De intervjuade är i stort överens om hur maktanalysen av samhället bör se ut, men inte hur samhället därifrån kan förändras. Intervjupersonerna vill se

en förändring av samhället, men har svårt att koppla ihop förändringsförslag med konkreta strategier och tillvägagångssätt, något som belyses mer i nästa kapitel.

4.3 Mångfalden av motstånd

Frågan om motstånd är central för mitt forskningsprojekt. Intervjupersonerna har alla olika perspektiv på denna fråga, men vissa tendenser framstår som centrala aspekter av den feministiska debatten. Samtidigt har dessa offentligt intellektuella svårt att formulera konkreta förslag på motståndsstrategier, vilket dels kan ha ett samband med deras positioner som just offentligt intellektuella, men även visa på en lucka i den feministiska debatten. Kedjan mellan vad som måste göras och hur detta praktiskt sett kan genomföras är bruten. I materialet framstår idealformer av förändring men vägen dit är svårare att se.

En återkommande konkret motståndsstrategi och medel för förändring är fördelningspolitiken. Samhällets resurser måste omfördelas och en sådan utjämning av resurser kan leda till ett mer jämlikt samhälle. Detta lyfts upp av samtliga intervjupersoner. Anneli Jordahl konkretiserar till exempel frågan om motstånd till fördelningspolitik:

Men motstånd är ju, vad gäller klass så är ju det till syvende och sist en politisk fråga, det handlar om fördelningspolitik.

Även om det bara är klass som nämns i detta citat påverkar en mer jämlik fördelning av resurser andra maktordningar, genus/kön och etnicitet, vilket samtliga informanter är överens om. Sissela Nordling Blanco fokuserar också på just omfördelning av resurser:

Ja det tror jag, alltså jag tänker att vanlig skattepolitik, där dom som tjänar mest betalar mest och där det finns en allmän välfärd och folka har det någorlunda bra liksom, att det gynnar alltid kvinnor eftersom att det är dom som drabbas värst när det är mycket fattigdom och så. Jag tänker att det också krävs en global omfördelning, av resurser.

Resursomfördelning kopplas här till både klass och genus/kön (även om Sissela också hänvisar till etnicitet i intervjun), men dessutom relaterar Sissela omfördelningspolitiken till ett globalt perspektiv. Det ekonomiska systemet återkommer även i Tiina Rosenbergs resonemang, där frågan om motstånd även preciseras:

Så att jobbar vi med den delen, med kön och klass - och klass i betydelsen arbetarklass i det här fallet, om vi definierar så, så då kan man inte ha en högerregering och då kan man inte ha att högern styr samhället överhuvudtaget så då måste det ju till någon form av vänsterregim som också kan idag, om vi inte har ett socialistiskt ekonomiskt system, så kan vi åtminstone ha en form av statskontrollerad kapitalism. Så där ska vi börja, det är motstånd nummer ett.

Ur detta citat tolkar jag flera poänger, dels efterlyser Rosenberg en "statskontrollerad kapitalism", något som socialdemokratin tidigare förknippats med, dels synliggörs skillnaden mellan höger- och vänsterpolitik. Utöver detta noterar jag att motståndet riktas mot den nyliberala formen av kapitalismen. Även Nancy Fraser och Chantal Mouffe kritiserar som sagt kapitalismen och nyliberalismen utifrån liknande ansatser. Det Mouffe efterlyser, en politisering av höger- och vänsterpolitik är dessutom närvarande i denna diskussion, samt Frasers krav på att positionera feminismen tydligt till vänster. En mer poststrukturalistisk motståndshandling kan omformulera begrepp som klass (vilket diskuterats i avsnittet om vikten av att ha en analys). Anneli Jordahl kommer in på just detta, att klassbegreppet omformas från att vara ett traditionellt manligt begrepp:

Sen är det svårt att veta vad man ska göra, men det som händer nu det är ju att det kommer fram - alltså dom som har tagit över klassbegreppet det är ju kvinnor och dom är feminister och dom är genusvetare. Det har varit ett manligt begrepp, arbetarrörelsen som jag ser det har varit en manlig befrielseörelse och därför har ju feminister som är äldre än jag svårt med klassbegreppet för att det är förknippat med männen i fackförbunden på 70-talet och så som ja egentligen tillgodosåg sina egna intressen och inte visste riktigt hur kvinnorna hade då deras problematik. Så det börjar ju formuleras om, på något intressant vis tycker jag.

Makten över hur begreppen definieras inom den viss debatt, är också viktig och detta uttalanden hänger på sätt och vis ihop med den diskussion om klassbegreppets komplexitet som presenterats tidigare. Här synliggör Anneli snarast en vändning i debatten om klass. Motstånd kan också vara att ta upp andra bilder och berättelser än de dominerande, privilegierade, att tala om klass och kön, att tala om makt, menar flera intervjupersoner. Att föra upp dessa frågor i olika sammanhang, i media, inom akademien, på det kulturella fältet, i sitt författarskap, i debatter et cetera är något som informanterna tar upp och detta stöds av de teorier om offentligt intellektuella vilka jag redogjort för i teorikapitlet. Annelie Jordahl tar upp just detta att lyfta fram "dom andra":

Motståndet är ju att våga vara med i olika sammanhang och lyfta fram andra författare, andra talare - "dom andra" som medelklassen inte först och främst tänker på.

Andra tänkare och författare än de som brukar nämnas som auktoriteter, i detta sammanhang relaterar Anneli till kvinnor, invandrare och arbetarklassen. En tanke som Anneli belyser är att det saknas stolthet hos utsatta grupper som, kvinnor och invandrare inom arbetarklassen för att ta kampen om klassamhället. Detta är en diskussion som dels hör ur tidigare feministiska (och socialistiska) debatter, samt något som jag tolkar utifrån Nancy Frasers teori om erkännande. Liksom flera av intervjupersonerna pekar Fraser på betydelsen ojämlikhet i social status, i relation till såväl ojämlika maktstrukturer som en del i motståndskampen mot orättvisor.

Samtidigt som det inte finns någon romantiserad bild (se tidigare resonemang från Åsa Linderborg) av arbetarklassen som en revolutionerande kraft i samhället, finns det ändå en tanke om att arbetarklassen behöver mer stolthet och självkänsla för att kunna kräva högre löner, bättre arbetsvillkor et cetera. Här blir också frågan om klassidentifikation relevant - det finns en antydning om att klassfrågan lyser med sin frånvaro i den allmänna debatten, som Beverly Skeggs också poängterar vill människor mycket hellre vara medelklass än arbetarklass. Anneli Jordahl menar att medelklassen växer genom att allt fler får högre utbildning till exempel men att dessa riskerar att bli arbetslösa, och medelklassen har Åsa Linderborg vissa inget intresse av att solidarisera sig med arbetarklassen. Enligt Tiina Rosenberg bör medelklassens just solidarisera sig med arbetarklassen. Det finns olika, kontrasterande perspektiv på arbetarklassens respektive medelklassen relationer till motstånd inom den feministiska debatten. Anneli tar upp just Skeggs forskning som exempel:

En av mina favoritteoretiker vad det gäller klass, det är Beverly Skeggs och hon tar ju upp det här hur media hade utövat symboliskt våld mot arbetarklassen på grund av att de inte får respektabilitet, att dom inte blir erkända som en yrkeskår eller alltid blir omtalade i negativa sammanhang.

Detta perspektiv angränsar även till Nancy Frasers teorier om erkännande då arbetarklassen (i detta fall) har relativt låg social status. Ett sätt att göra motstånd kan vara att destabilisera de "sanningar" som antas vara naturgivna och flytta dem från det vetenskapliga fältet till det politiska fältet och på så vis också flytta dem till förändringarnas fält. Att fokusera på orättvisor i samhället kan innebära att man går emot mycket av den etablerade kunskap som finns om hur samhället ser ut.

Om vi problematiserar hur samhället är skapat, på vilka sanningar som det här samhället bygger på, så öppnar vi också dörrar för att det kan finnas andra sätt att organisera samhället på, det kan finnas andra sätt att vara människor än dom vi har lärt oss att tror är dom enda.

Feministiskt motstånd kan vara att se klass i ett intersektionellt perspektiv, att förstå att klass även handlar om sårbara, utsatta grupper. Maktanalys och tankar om motståndsstrategier vävs på så sätt ofta samman. En del menar att "det bästa sättet att utöva motstånd är att tala om klass" - inom feminismen eller mer i allmänhet. Just detta med ett mer komplext klassbegrepp, ur ett intersektionellt perspektiv, i relation till motstånd påpekas av till exempel Tiina Rosenberg:

Så jag tänker mig liksom ett slags feministiskt motstånd idag är ju ändå att se ett mer komplext klassbegrepp som jag inte ser än för det har man då hävdad att det är en urvattning. Att det liksom tar bort ifrån, då kommer vi tillbaka till det här relativistiska och det här poststrukturalistiska, postmoderna tänkandet och då har man liksom ingen utopi kvar och det ena med det andra, så jag tror att det är ju viktigare ändå att förstå, i den intersektionella analysen, hur olika former av sociala ojämnligheter är beroende av varann och också förstärker varann.

Liksom jag poängterade tidigare lyser de starka vänsterfeministiska visionerna med sin frånvaro. När informanterna diskuterar motstånd ter sig den feministiska debatten idag något av radikaliserad. Flera av de intervjuade belyser vikten av att påverka den allmänna debatten, motstånd ur ett mer poststrukturalistiskt perspektiv. Att tala om klass ses av flera som ett sätt att utöva motstånd, här är även Anneli Jordahl inne på just det:

Men motstånd det är ju det att verkligen prata om det, att avdramatisera, att faktiskt visa på olika exempel på hur vi underordnas på grund av kön och på grund av klass.

Det uppfattas som viktigt att hålla klassdiskussionen levande. Ändå påpekar flera (Tiina och Paulina till exempel, med viss förvåning och vemod) att klass har mer eller mindre försvunnit ur den feministiska debatten (se avsnittet om klassbegreppet som problematiskt). Samtidigt som dessa offentliga feminister menar att klass måste lyftas fram, och de själva gör just det pekar de ändå på avsaknaden av klass i offentliga debatter. I en vissa sammanhang, likt de som nämnts tidigare, kan begreppet motstånd snarare handla om det motstånd "man möter". Åsa Linderborg talar här om just de problem som kan uppstå i organisationer:

Egentligen tappar jag nästan tron på demokratin där alltså. Om man inte kan sköta eller styra en sån liten organisation demokratiskt, hur ska man kunna styra ett helt land demokratiskt där alla känner verkligen att dom kan påverka? Det är ju förskräckligt sorgligt.

Detta ger uttryck för en viss pessimism och ledsamhet. Linderborg talar även utifrån egen erfarenhet om hur interna strider präglar organisationer, att arbetarklassen romantiseras samtidigt som ungdomar ur LO-kollektivet och unga tjejer har mycket svårare att hävda sig än medelklassungdomar och män. Trots allt håller Linderborg fast vid sin övertygelse om att organisation är det viktigaste medlet för förändring. För att bemöta det motstånd som möter exempelvis feminister och antirasister i vänsterpolitiska organisationer finns olika strategier. Sissela Nordling Blanco har tagit detta problem på allvar och organiserat sig i en specifikt feministiska och antirasistiska organisationer, samt tagit initiativ till att samla kunskap och strategier för "unga feminister som (be)möter rasism och sexism i föreningslivet" genom *Makthandboken*. Makthandboken som Sissela Nordling Blanco var involverad i ser hon som ett bra sätt att sprida kunskap på:

Och att det finns vissa återkommande svar som man får, eller vissa bemötanden som jag och andra vänner har pratat om och märkt att de är återkommande. Då skrev vi om dom här svaren i ett avsnitt i den här boken som heter "argument och motargument", där vi radar upp såna citat som vi hört, som att intersektionella perspektiv splittrar systerskapet eller såna saker, och så ger vi våra svar på det. Och det är väldigt tacksamt att kunna ge ut en sån bok för då slipper man stå där och argumentera helt själv ännu en gång, för det är väldigt slitsamt och tröttsamt och till slut orkar man inte. Så det är bra i förebyggande syfte, tror jag, och stärkande för de som känner igen sig.

Här återkommer just det motstånd som möter feminister och antirasister i organisationer. Även att detta upplevda motstånd inte är något unikt enskilt utan snarare återkommande tecken på ett system eller en struktur. Här är också samma ledsamhet, som Linderborg präglades av, synlig. Det kan vara väldigt slitsamt att vara engagerad i organisationer, samtidigt som organisering är ett av de viktigaste medlen för kollektivt motstånd. Återigen framstår glappet mellan tankar om motstånd och dess konkreta genomförande.

4.3.1 Kollektiv - individ

Det är flera som talar om just organisering och kollektivt motstånd, men det finns även en annan form av motstånd. Makt och motstånd ses å ena sidan som inbyggt i relationer och strukturer, finns det makt finns det motstånd, människor har möjlighet att förhålla sig till sina

strukturella positioner på olika sätt, men alla reaktioner gentemot maktutövande är å andra sidan inte nödvändigtvis motstånd. Vissa reaktioner på maktutövande kan konservera rådande maktstruktur, andra reaktioner kan handla om att skaffa sig större handlingsutrymme eller förhandla sig till större möjligheter att agera inom ramarna för rådande system - det vill säga "passivt motstånd". Paulina lyfter fram just denna fråga om att allt motstånd inte är nödvändigtvis är kollektivt motstånd:

Från dom här mer strukturella modellerna som har att göra med klassanalyser har vi också lärt oss att väldigt mycket av det som konceptualiseras som motstånd är det som görs kollektivt, liksom med ideologiska motiv, som är intentionsstyrt och så vidare, så vidare, men om man följer den komplexiteten som finns i hur klassförtryck ser ut så ser man också att dom reaktioner som finns mot det här klassförtrycket är också väldigt komplexa och inte alls dom här kollektiva igenkännbara handlingar som vi är vana att betrakta som motstånd.

De passiva motståndshandlingarna kanske inte kan förändra situationen för arbetarkollektivet men kan ge människor större handlingsutrymme i rådande situation. Detta blir också ett sätt att markera att man inte är objektiverad av kapitalismens utveckling, menar Paulina. Passivt motstånd behöver inte ens definieras som motstånd av utövaren utan kan snarare vara ett sätt att ge igen, att "maska", sprida rykten eller småstjåla på arbetsplatsen, eller reagera på orättvisa villkor, att skaffa sig handlingsutrymme - att ta det kanske till och med utan att förhandla om det. Paulina belyser att motstånd är även det ett begrepp i ständig omvandling, att appliceras kontextuellt och analyseras. Själva maktens komplexitet, påpekar hon, är mycket mer uppmärksammat än motståndets.

Passivt motstånd skiljer sig från det som i en klassisk tradition betraktats som motstånd - det kollektivt organiserade. Istället lokaliseras passivt motstånd enligt Paulina utanför arbetarkollektivet, oftast bland grupper som har en instabil och utsatt position, en svag ställning på arbetsmarknaden och i arbetslivet där det inte finns möjlighet att ingå i formella ideologiska kollektiv. Dessa sårbara grupper har nämnts av flera av informanterna, i olika sammanhang. Sissela Nordling Blanco lägger stor vikt vid organisering i olika former för att kunna förändra orättvisor och maktstrukturer, men pekar samtidigt på att alla inte har möjligheten att engagera sig, framför allt inte de mest utsatta i samhället. De som är mest sårbara på arbetsmarknaden kan ha svårt att organisera sig kollektivt. Åsa Linderborg ryser vid tanken på hur det kan se ut när arbetare i den reproduktiva sektorn försöker ställa krav på bättre arbetsvillkor:

[..] när dagispersonalen i Kommunal demonstrerade med papperspåsar på huvudet för dom var rädda. Det var dom här stora nedskärningarna i alla kommuner, man avskedade folk och gjorde större barngrupper och sådär och hur dom demonstrerade med papperspåsar mot det här därför att inför sin arbetsgivare så kunde dom inte visa vilka dom var och där stridsropet var "vi ses under papperspåsar"

I detta exempel är det ändå ett arbetarkollektiv som organiserats för att kräva bättre arbetsvillkor, något som visar på just denna utsatthet. I detta kapitel och även de föregående har jag visat på hur intervjupersonerna belyser kollektiva motståndsstrategier och strukturella lösningar framför individuella åtgärder för förändring, men informanterna poängterar alltså komplexiteten även i dessa aspekter av motståndsstrategier.

Tidigare har jag visat på hur Ulrika Westerlund belyser vikten av att förändra människors underliggande attityder och värderingar, vilka upprätthåller strukturer i samhället, samt tankar om att lagstiftningsåtgärder både syftar till att förändra strukturella ojämlikheter och (på lång sikt) attityder och värderingar, är kollektiva lösningar och mer individuella förändringar avhängiga varandra. Ett sätt att förändra människors attityder och värderingar är utbildning, påpekar Ulrika, vilket hon också menar kräver strukturella åtgärder, som studiemedel, för att underlätta för (i detta fall) arbetarklassen. Även i tidigare avsnitt visade jag på hur Westerlund poängterar att strukturella problem kräver strukturella åtgärder.

Å ena sidan påpekar flera av de intervjuade att det finns många sätt att göra motstånd på, men å andra sidan kan man inte peka på något konkret tillvägagångssätt som man föredrar framför andra. Det är svårt att komma med konkreta förslag på "hur man gör motstånd". Bland de intervjuades uttalanden ser jag en motviljan att peka på en specifik motståndshandling framför andra. Paulina de los Reyes ger exempel på detta och menar liksom samtliga informanter, att det finns flera sätt att utöva motstånd på. Paulina pekar på vikten av att värna om sina känslor, att våga bli upprörd över hur världen ser ut och göra någonting åt det tillsammans med andra. Något som Paulina lyfter upp här är själva upprördheten över orättvisor, känslor som är viktiga att ta vara på och kan fungera som en drivkraft till att försöka förändra samhället. Främst landar detta resonemang i kollektivt motstånd - "att göra någonting tillsammans med andra" utifrån sin känsla av upprördhet. Att det finns många olika sätt att göra motstånd på och att olika människor har olika möjligheter är något som Sissela Nordling Blanco slutligen sammanfattar:

Jag tror att man behöver jobba på flera olika plan, att det inte går att peka ut en metod som den bästa och mest effektiva, som alla bör ägna sig åt. Utan jag tror att människor, utifrån sina förutsättningar och så, väljer dom metoder som passar dom.

4.3.2 Slutsats om mångfalden av motstånd

Det är svårt att prata om motstånd, speciellt konkret motstånd. Flera tvekar, måste tänka efter, vill egentligen inte säga att det ena sättet är bättre än det andra. Ett exempel på detta är Anneli Jordahls fråga:

Tänker du på vilka möjligheter man har och bedriva motståndsrörelser mot maktförtryck eller tänker du på det motstånd som man själv möter?

Motstånd man möter är givetvis en aspekt av motstånd, samtidigt som det inte är mitt fokus i uppsatsen relaterar denna aspekt till människors olika positioner och maktrelationer. En del i en kampen för motstånd mot och förändring av samhällsstrukturer är det motstånd som möter de offentligt intellektuella feminister (eller aktivister) som belyser orättvisor vad gäller genus/kön och klass.⁴⁶

Några återkommande perspektiv på motstånd är dels ekonomisk omfördelning utifrån parlamentarisk politik, dels förändring av attityder och värderingar genom lagstiftning eller att på andra sätt verka för att förändra människors värderingar. Denna uppdelning liknar i min mening Nancy Frasers teorier om omfördelning och erkännande, vilka belyste i teorikapitlet. Intervjupersonerna poängterar olika aspekter av motstånd i olika hög grad även om samtliga visar betydelsen av både ekonomisk omfördelning och förändring av attityder, värderingar och social status. Motstånd kan handla om organisering, kollektivt motstånd, nätverk och sociala rörelser eller passivt motstånd på ett mer individuellt plan, om aktivism på olika sätt - genom att debattera, skriva och publicera, eller anordna demonstrationer, eller om att arbeta på olika sätt för att förändra människors attityder och tankesätt. Att försöka forma andra bilder och berättelser än de förhärskande, att destabilisera "sanningar" som tas för givet kan vara andra former av motstånd. Makten över tanken, ett koncept som Gramsci formulerat, är också viktig för att kunna utöva motstånd, att sätta upp mål, att organisera sig. Även om organisering här framstår som slitsamt på grund av interna problem, finns det tillvägagångssätt också för att bemöta den formen av motstånd inifrån. En motståndsstrategi

---

⁴⁶ Flera av intervjupersonerna belyser även just motstånd som möts i relation till frågor etnicitet och hbt, men detta är som sagt något som jag har valt att inte fokusera på i min studie.

är att återideologisera feminismen (och socialdemokratin), något som återkommer inte bara i intervjuerna, utan också i lyfts upp av Nancy Fraser och Chantal Mouffe i teoridelen. En återkommande aspekt är skillnaden mellan kollektiva och individuella strategier, en skiljelinje inom den feministiska debatten som jag reflekterat över i teorikapitlet. I detta avsnitt belystes denna skiljelinje även utifrån ett annat maktperspektiv, nämligen människors möjligheter till motstånd utifrån deras relativt sårbara positioner på arbetsmarknaden. Denna diskussion kopplar jag även till informanternas påpekanden om motstånd "man möter" samt att det utifrån en viss position i samhället inte alltid är möjligt att välja sitt engagemang. Intervjupersonernas egna roller, som relativt privilegierade offentligt intellektuella diskuteras i följande kapitel.

4.4 Rollen som offentligt intellektuell

Informanterna är personer som arbetar intellektuellt på olika sätt, med att kritisera samhället, politiken och makten på olika sätt. Utifrån den teoretiska diskussion som presenterats tidigare om offentligt intellektuella. De engagerar sig även i produktion och spridning av kunskap, genom sitt författarskap, sitt yrke eller andra engagemang. Alla identifierar sig inte själva nödvändigtvis i första hand som offentligt intellektuella, men flera har ändå reflekterat över denna roll, vad det innebär i form av makt och privilegium. Flera av dem nämner andra av de intervjuade som framstående feministiska författare, teoretiker eller tänkare.

Ulrika Westerlund talar om sina erfarenheter som chefredaktör på Bang och påpekar dilemmat i att feminismen ofta ses som medelklassig även om den kan vara vit och heterosexuell. Det är den bild som representeras menar Ulrika:

Ja att den [feminismen] är vit och heterosexuell är ganska lätt att se och den ser medelklass ut men mitt lilla förbehåll är det här att ibland så känns det som att feminister, av alla, per definition döms ut som medelklass för att man på något sätt tycker att det är ett teoretiskt resonemang som är komplicerat [...]

Här tar Ulrika upp en aspekt av rollen som offentligt intellektuell *feminist*. Intervjupersonerna berättar att vara uttryckligen feminist, antirasist, socialist, queer- eller hbt-aktivist, eller inneha flera av dessa positioner, ofta innebär ett ökat motstånd även inom olika sociala rörelser. Detta är något som tidigare diskuterats i kapitlet om sociala rörelser. En annan del i

Rollen som offentlig intellektuell eller "det man gör", själva skrivandet eller kunskapsproducerandet, kan vara en form av aktivism. Anledningen till att någon valde att börja skriva kan vara; "därför att jag är aktivist". Att arbeta inom media, med kultur eller inom akademien kan alla vara olika vägar till att förändra världen. Åsa Linderborg konstaterar till exempel att:

För mig så är det här, just nu så är det här det bästa sättet för mig att förändra världen på, det är att vara kulturchef, att skriva. Sen när jag inte är det längre så får jag hitta ett annat sätt att förändra världen, som kanske är bättre.

Denna nuvarande position ser som tillfällig, ett yrke bland många sätt att försöka göra motstånd eller förändra världen på. Tiina Rosenberg poängterar just det att (i detta fall) feministiskt arbeta kan utövas på många sätt, genom många arbeten:

På det sättet tänker ju jag att jag arbetar feministiskt, huruvida det sen är motstånd mot någonting, det kan inte jag bedöma, utan det får ju sen andra bedöma huruvida det liksom är. Vi försöker i alla fall som den här gamla kvinnorörelsesången säger att; när vi går i graven så ska vi i alla fall kunna säga att vi gjorde ett försök, så tycker jag att det är bättre att göra det här än att inte göra någonting alls. Så att så ser jag ju det feministiska arbetet oavsett var feminister finns och jobbar. Så att man kan liksom, i det stora eller det lilla, så kan ju alla göra nåt. Men frågan är lite grann också hur du definierar motstånd, hur du tänker dig motstånd.

Att alla kan göra något, och just stoltheten i att i alla fall försöka göra något för att förändra världen ger på samma gång skenet av en viss hoppfullhet men även en slags anspråkslöshet. Målet är egentligen inte att förändra världen genom någon slags storartad revolution utan att i alla fall göra ett försök, i det lilla.

De intellektuellas uppgift beskrivs av Linderborg som något som har med makten över tanken att göra. Jordahl och Linderborg lyfter båda upp vikten av att bidra till en "annan" bild av arbetarklassen inom media, till exempel, då det kanske saknas personer med arbetarbakgrund på tidningsredaktioner, eller saknas balanserade representationer av arbetarklassen inom media, kultur, eller skönlitteratur. Detta illustreras av Åsa Linderborg:

Det var väl lite det jag kunde bidra med när jag började skriva, att jag faktiskt inte bara pratade om arbetarklassen utan att jag kom därifrån också.

Å ena sidan finns det de som gått in i sin roll som offentlig intellektuell med intentionen att arbeta emancipatoriskt eller för förändring, å andra sidan finns det de som inte alls haft den

intentionen utan bara funnit sig i en viss situation. Att skriva böcker om genus och klass kan dels grunda sig i ett eget behov av att tala om just det, men också fungera emancipatoriskt. Tiina Rosenbergs yrke som professor i genusvetenskap ser hon som själv som feministiskt. Vidare pekar Rosenberg på att hon själv inser att rollen som offentligt intellektuell innebär ett visst privilegium:

[...] ungefär som Antonio Gramsci beskriver den här rollen som organiskt intellektuell. Att jag fattar att jag är en del av hegemonin, jag förstår det alldeles utmärkt. Så att jag inte liksom säger "Hej jag är statligt betald professor men jag står helt utanför dom här systemen", det är ju liksom helt löjligt va. Jag förstår att det har konsekvenser, om man inte vill syssla med institutionell makt så håller man sig utanför institutionen. Jag har institutionell makt, jag har också möjlighet att tala och skriva, jag har möjlighet att publicera saker, både böcker och artiklar, vill jag säga nånting i ett offentligt sammanhang så kan jag göra det. Så på det sättet kan man ju säga att det är ju självklart att jag utövar ju också makt, genom att göra dom här sakerna. Så att det är jag ju medveten om och jag använder mig också av den möjligheten att göra så. Så att skriva, tala och finnas i den offentliga debatten, plus att anledningen till att jag inte finns i en organisation är ju det att jag efter Fi tyckte ändå att för mig är det ju bättre att feministiskt sett kunna kombinera att vara också socialist och jobba med queeraktivism och den typen av frågor som intresserar mig och som ligger mitt hjärta nära [...]

Här behandlas mycket av det som återfinns i innerbörden i rollen som offentligt intellektuell. samt Rosenbergs egna yrkesroll. Makten som finns i denna roll erkänns med en analytisk medvetenhet. En sista poäng som här lyfts upp är det egna fokuset, liksom Linderborgs konstaterande är detta ett yrke som medför en möjlighet att påverka den offentliga debatten. Anneli Jordahl synliggör behovet av en nyanserad bild av arbetarklassen samt dess intressen inom media, offentliga debatter och andra sfärer där maktrelationer reproduceras. Inte heller Anneli Jordahl har någon enkel förklaring bakom sin roll som offentligt intellektuell, hennes bok *Klass – är du fin nog?* blev till exempel mycket mer uppmärksammad än vad Anneli hade förväntat sig:

[...] att jag åker runt såhär och pratar, det var ju inget som jag hade tänkt att jag ville göra utan det var bara en effekt av boken som var helt oväntad. Flera skäl; just för att jag har vuxit upp i arbetarklassen och sett hur allt det här har tystats ned och jag har sett underordning, jag har sett hur förtrycket ser ut och nedvärderingen och ringaktningen. Och sen tillslut då att komma in på redaktioner där jag är den enda med min bakgrund.

Under alla idéer om förändring kan det finnas en levd (eller ärvd) erfarenhet av orättvisa och exploatering varifrån behovet av förändring kommer. Utöver de egna erfarenheterna kan

andras berättelser av utsatta positioner och situationer förstärka intrycket av att det dels rör sig om något som är strukturellt, dels att en förändring verkligen är nödvändig. Det är något som gör dessa människor upprörda över orättvisor och förtryck som gör att de vill förändra samhället. Något som återkommer är att människor inte nödvändigtvis väljer sina kamper utan blir berörda av något, utsätts för något, ser något, befinner sig i en viss position, et cetera, som gör att de har ett behov av att förändra situationen. Paulina exemplifierar just detta:

Så någonstans så tror jag att man kanske inte väljer sina engagemang utan dom bara finns där och man kan inte göra något annat eftersom man inte kan vända dom ryggen. Så att där kan jag inte heller säga att det har varit en medveten strategi från min sida utan att det har bara funnits där och det har inte funnits något annat att göra än att ta det och så har det varit med det mesta tror jag.

Drivkraften för att förändra samhället kan grunda sig på att man blir berörd av de orättvisor som finns i samhället eller ta sig uttryck i ett mål, en vision eller viljan att förändra samhället som det ser ut. Intervjupersonernas drivkrafter uttrycks i olika sammanhang och på olika sätt. Åsa Linderborg illustrerar detta med ett starka uttryck:

Jag är ju kommunist i den meningen att jag drömmer om ett klasslöst samhälle och ett samhälle där kön inte spelar någon som helst jävla roll, där alla raser finns på jämlik basis, det tycker jag, alla borde vara kommunister i den meningen, tycker jag.

Här synliggörs på samma gång en vision om hur samhället borde vara, samt de maktstrukturer som idag existerar. Dessa personers drivkrafter grundar sig i olika erfarenheter men viljan att göra någonting åt de orättvisor som de ser, är gemensamt. Deras yrken, motståndsstrategier och sätt att påverka den offentliga debatten eller försöka förändra världen på ser också olika ut. Motståndet mot maktordningar och orättvisor framstår, inte bara utifrån Linderborgs argumentation, utan utifrån samtliga informanternas olika engagemang, som nödvändigt.

4.4.1 Slutsats om rollen som offentligt intellektuell

Olika perspektiv på rollen som offentligt intellektuell har synliggjorts i detta avsnitt. Dels uppmärksammas det motstånd som möter offentligt intellektuella feminister, vara endast ett exempel lyft fram här. Dels ser intervjupersonerna rollen som offentligt intellektuell som en maktposition, om än tillfällig. Likt de teorier om offentligt intellektuella som presenterats i teorikapitlet framstår denna roll för mig som en position varifrån det är möjligt att ifrågasätta maktrelationer i samhället. För flera av intervjupersonerna är denna tillfälliga position ett sätt bland andra att utöva motstånd mot orättvisor, uppmärksamma maktrelationer och strukturer.

I intervjuerna blandas den privata och den offentliga sfären samman, vilket tidigare belysts av Said, då intervjupersonernas drivkrafter, åsikter och värderingar ofta grundas i deras personliga erfarenheter.

4.5 Hopp och förtvivlan

Intervjuer är ett unikt material på så sätt att det starka uttryck och uppfattningar förmedlas på ett mer direkt uttalat vis än i text. Stundtals yttras alltså en viss pessimism över samhällsutvecklingen, motståndsrörelser eller möjligheterna för förändring. I samtal om just förändring och motstånd förekommer såväl hoppfullhet som uppgivenhet över rådande situation, orättvisor eller framtida samhällsutveckling. När Åsa Linderborg påpekar att det inte finns så mycket kvar av de feministiska inslag som lyftes av Fi i valrörelsen 2006, samt att Socialdemokraterna inför valet 2010 har tappat sitt klassperspektiv, förmedlas samtidigt en viss besvikelse:

Titta på Socialdemokraterna - jag har hittills bara sett ett enda konkret förslag och det är att man ska kvotera in i bolagsstyrelserna och då känner jag; fy fan jag kan inte bry mig mindre, fy fan sån jävla skitfråga när vi står mitt upp i en avtalsrörelse för massa kvinnor i Handels och Kommunal, är det inte det här det ska handla om? Nej, därför att sossarna är totalt klassblinda, totalt. Och då tänker jag; om det fanns en stark utomparlamentarisk rörelse som satte press på sossarna eller vilket jävla parti som helst då skulle ju nånting hända. Fan, det ser så hopplöst ut alltså, det är såna bakslag hela vägen alltså. Jag har aldrig känt mig så uppgiven, fan. Hur känner du själv?

Detta är ett av de strakaste känslouttrycken som framkommer i materialet, men denna hopplöshet eller uppgivenhet över just dagens socialdemokrati är återkommande. Tiina Rosenbergs har en liknande kritik av Socialdemokraterna ur ett feministiskt perspektiv:

Alltså det gamla sossesamhället med allt det, som vi kan ju gudbevars ha idéer om och kritik mot, hade ju mycket bättre förutsättningar för kvinnor på vardagsnivå, men också mycket bättre arbetsplatskultur än vad vi har idag. Så ge oss socialdemokratin tillbaka fast då med en något uppdaterad feministisk agenda.

Flera menar att de politiska sociala rörelserna har blivit bättre på det stora hela, i alla fall ur ett intersektionellt perspektiv. Feminismen och genusvetenskap har haft framgångar som faktiskt har påverkat samhället, vilket påpekas av Anneli Jordahl. Jordahl hyser dessutom stora förhoppningar för att nu när arbetsmarknaden ser ut som den gör, med bemanningsföretag och

otrygga arbetsförhållanden och allt annat som har blivit sämre för arbetare, så kommer arbetarklassen snart att mobilisera sig och protester kommer att sprida sig över Europa. Europa har också nyligen kantats av protester under hösten 2010, till följd av försämrade pensionsavtal i Frankrike, nedskärningar i välfärd och löner i offentlig sektor i Grekland, samt höjd terminsavgift för studenter i Storbritannien. Makten över tanken är viktig påpekar Linderborg, se exempelvis i avsnittet om parlamentarisk politik, samhället är trots allt föränderligt. Å andra sidan är Åsa Linderborg mer pessimistiskt inställd och menar att bara för att det bli sämre förhållanden för arbetarklassen så betyder inte det att de kommer att göra uppror att Karl Marx gjorde det för lätt för sig på denna punkt:

Där tror jag liksom att Gramsci kunde gå in och komplicera det hela lite. Makten över tanken, medvetandenivån, hänger inte så automatiskt ihop med hur man har det.

Tiina Rosenberg går också ett steg längre än så för att påpeka att även om "man gör revolution" så går det inte att veta vilka som sedan kommer att sitta vid makten.

Foucault anser ju uttryckligen att samhället är allas kamp mot alla, han vidareför den här tanken om att "det blir inte bättre" – du gör revolution men du vet inte vilka som tar över sen. Så att det här marxistiska metanarrativet, alltså den stora, den heroiska, det heroiska metanarrativet om att vi kämpat och hur arbetarklassen tar över via den här revolutionen och hur man etablerar proletariats diktatur och det klasslösa kommunistiska samhället, det hade funnits en vision som kristendomens stora vision om ett evigt liv efter detta liv och allt ihop det här. Så dom här sakerna, utopierna försvann och definitivt när den reellt existerande socialismen i den form som man hade odlat den i Sovjetsektorn – avdelningen av det andra världskriget, det var ju historiska konsekvenser av Europas delning -45, så alla dom här sakerna när dom sammantaget brakade ihop så var ju viljan och säga "hej, jag är en ultraröd socialist och jag vill liksom ha klasskamp på agendan" det var ju bara liksom inte riktigt grejen att hålla på med.

Detta menar Rosenberg gör det svårt att tala om klass på samma sätt idag. Något som också tidigare diskuterats behövs en mer komplex problematisering av klass. Hur kan feminister i dag tala om klass och strukturella ojämlikheter motarbetas? Detta avståndstagande från tidigare visioner av utopier återkommer i Sisselas Nordling Blancos resonemang. Hon säger sig snarare sträva efter ett mer jämlikt samhälle än ett specifikt mål och kan dessutom inte föreställa sig ett samhälle idag utan könsrättvisor:

Alltså det som driver mig är ju att jag ser saker i min omgivning som gör mig arg och frustrerad och att jag vill göra nånting åt det. Men det är ganska ofta i relation till nånting annat och ibland också när man funderar på hur man skulle vilja ha det istället, men det är svårt att säga ett konkret mål. Men jag tror också så att det förändras. Jag tror inte att det är så att man kan göra ett visst antal saker som parti eller organisation och sen så är det över och sen så är det bra, utan jag ser det väldigt mycket som en process att det man strävar efter hela tiden förändras. Inte bara över tid utan det handlar också om i vilka situationer man befinner sig i.

Här yttras både frustration och en slags dämpad optimism; "man kan få bort det värsta" påpekar Nordling Blanco, då makt som hon ser det alltid kommer att finnas, men det går ändå att leva mer jämlikt än idag. Något som är intressant i relation till tidigare nämnda visioner om det klasslösa samhället och så vidare, är att Sissela inte kan relatera till en sådan vision. Paulina däremot sätter sitt hopp till just unga människor:

Så jag har alltid haft enormt, väldigt stora förhoppningar på unga människor. Jag tror att man vågar tänka nytt, man vågar tänka utanför ramarna, man vågar bli berörd, man vågar se sig själv i andra kanske och jag tror att man ska ta vara på alla dom här känslorna, jag tror att man ska ta vara på sin egen upprördhet över sakernas tillstånd.

Detta citat har en stark känslomässig innebörd som går ut på just att det är viktigt att ta tillvara på sin känslor och sin upprördhet. Flertalet av de intervjuade ger också uttryck för en viss upprördhet över orättvisor i samhället.

4.5.1 Slutsats om hopp och förtvivlan

Genom detta synliggörs inte bara de olika uppfattningar, förväntningar eller positioner de olika informanterna har, men också just det att det finns så många olika förhållningssätt till de frågor som undersökningen kretsar kring. Jag vill i relation till detta avsnitt belysa den samtida kontexten för intervjuernas genomförande. Våren 2010 präglas dels av en global finanskris och efterföljande politiska reaktioner, dels av det stundande riksdagsvalet i Sverige. Till detta menar jag att det är relevant att belysa, vilket som Chantal Mouffe också påpekat, socialdemokratins tillbakagång i Europa. Mouffe och Fraser beskriver en nyliberal högerförskjutning av den parlamentariska politiken, något som även informanterna beskriver. Detta föreslår både teoretikerna och informanterna olika lösningar på, men gemensamt för såväl intervjupersonerna som Mouffe och Fraser är att en slags förtvivlan uttrycks över det politiska samtida klimatet.

5 Slutdiskussion

Jag har visat på hur den feministiska debatten kring genus/kön och klass i relation till motstånd och förändring bland offentligt intellektuella idag verkar röra sig runt ett antal centrala frågor. I detta kapitel ämnar jag att diskutera studiens centrala poänger utifrån den teoriram jag tidigare presenterat, samt föra fram min slutsats utifrån uppsatsens frågeställning och syfte. Genom min studie av tidigare feministiska debatten ser jag dessa offentligt intellektuella feministers uttalanden i en kontext av tidigare feministiska teoretiska diskussioner.

Även om det inom debatten finns en tydlig maktanalys av ojämlikhet, uttrycks en saknad av en tillräckligt nyanserad analys av klassbegreppet, vilket intervjupersonerna ser ett behov av att fortsatt diskutera. Samtidigt som detta problem belyses talar alla dessa sex offentligt intellektuella (- mer eller mindre tongivande i den feministiska debatten idag) om klass. Dessa offentligt intellektuella visar på en maktanalys som i min tolkning är en blandning av tidigare kritiserade marxistiska och strukturalistiska analyser, samt det poststrukturalistiska perspektiv som anammats inom feminismen. I de intervjuer jag har genomfört visar även informanterna på att de har tagit till sig ett annat relativt nytt begrepp, nämligen intersektionalitet, vilket framstår som mer eller mindre självklart i diskussioner om genus/kön och klass. Detta menar jag visar på att den feministiska offentliga debatten har, eller i alla fall försöker utveckla, en mer feministisk och intersektionell klassanalys. Dessa offentligt intellektuella har med andra ord tagit den intersektionella kritiken på allvar. Delvis med utgångspunkt i detta intersektionella perspektiv lyfter informanterna upp själva de orättvisa strukturerna och ojämlikheten som ett centralt problem. Ett ämne som spänner genom de olika diskussionerna är perspektivet på kollektiv kontra individ. Utifrån detta kan jag urskilja ett slags moment i den feministiska debatten där marxistiska och strukturalistiska analyser kan inorporeras med poststrukturalistiska invändningar, samt där intersektionalitet ses som ett grundläggande verktyg i maktanalysen vilket informanterna menar måste användas i en uppdaterad feministisk och intersektionell klassanalys. Det kan vara för tidigt att peka på något slags skifte inom den feministiska debatten, men i min mening pekar tendenserna i materialet på just ett sådant resultat.

Genom intervjuerna med dessa offentligt intellektuella feminister återkommer tankar ur Nancy Fraser och Chantal Mouffes teorier. Att Fraser och Mouffes teorier är införlivad i den feministiska offentliga debatten på detta sätt får den svenska feministiska debatten att framstå

som relativt internationell, eller åtminstone påverkad av internationella teorier, i motsats till en mer nationellt koncentrerad debatt. I en längre historisk kontext framstår den feministiska debatten bland dessa offentligt intellektuella som starkt knuten till de internationella tidigare feministiska debatter, utöver den nuvarande utifrån Fraser och Mouffe, vilken presenterats i teorikapitlet. Samtidigt är debatten på intet sätt uttömd utan i högsta grad levande.

Liksom Mouffe påpekar, beskriver informanterna hur Socialdemokraternas politik har förflyttats åt höger. Denna högervändning inom politiken menar de offentligt intellektuella feminister i min studie är problematisk, då de liksom Mouffe ser socialdemokratien som en förändringskraft vad gäller strukturer av genus/kön och klass i samhället. Sociala rörelser är en annan central fokusering bland intervjupersonerna, där jag uttolkar en saknad av en stark feministisk vänsterrörelse. Liksom Fraser knyter informanterna gärna den feministiska rörelsen till vänstern, något som jag också visat på som historisk koppling. Även om Mouffes resonemang kring politisering rör sig runt oviljan att politisera utifrån höger- och vänsterskalan, är informanterna noga i sina uttalanden med att positionera sig till vänster. De intervjuade belyser som sagt vikten av att knyta an feminismen till vänstern, inte minst ur ett maktanalytiskt perspektiv. Det finns även en tendens som jag ser det bland intervjupersonerna att definiera sin egen ståndpunkt i relation till "högern", något som Mouffe alltså saknar i den allmänna offentliga debatten. Å ena sidan kan denna politisering bero på intervjupersonernas relativt höga medvetande om och engagemang i samhällsdebatten, samt de frågor som jag har ställt. Trots allt menar jag att det finns en vilja och en tendens bland dessa offentligt intellektuella att positionera feminismen som vänster.

Diskussionen om förändring som jag har visat på rör sig dels kring vad det är som ska förändras, hur, samt vilken kraft i samhället som kan tänkas kunna förändra det. En av de mest grundläggande gemensamma förståelserna av förändring är just att samhället går att förändra. Detta är dels något som framstår som hoppningivande efter informanternas analyser av det samtida samhället, dels något som jag har valt att utgå ifrån genom min emancipatoriska utgångspunkt i studien. Ur diskussionerna kring de samhällsomvälvande krafterna har jag urskiljt två större praktiska grupperingar, av parlamentarisk politik samt sociala rörelser - och spänningarna där emellan, samt dessa gruppers tänkta arbetsområden. Samtidigt pekar intervjupersonerna på ett glapp mellan den parlamentariska politiken och de sociala rörelserna. Jag ser en paradox i debatten där sociala rörelser (som inte finns) menas vara den kraft som skulle kunna påverka den parlamentariska politiken eller snarare

Socialdemokratin (som inte lyssnar på den vänsterpolitiska feministiska debatten), för att genomdriva förändring.

Utifrån detta angreppssätt, med utgångspunkten i Frasers teorier om omfördelning och erkännande i en feministisk politik, kvarstår egentligen främst frågan om vilken motståndsstrategi som är mest effektiv för att driva fram omfördelning och erkännande. I detta avseende råder det delade meningar bland de offentligt intellektuella feministernas uttalanden. Samtidigt som en rad motståndsstrategier nämns av intervjupersonerna - organisering, attityd- och värderingsförändrande arbete, destabiliserande av förgivet tagna "sanningar", återideologiserande av feminismen och socialdemokratin, med mera - är de överens om att just det sättet att göra motstånd på är många. De motståndsstrategier som jag har belyst i analysen är varken "nya" eller unika för feminismen och har diskuterats tidigare. Trots min emancipatoriska ansats och fokus på just motstånd och förändring i relation till genus/kön och klass finner jag att konkreta motståndsstrategier för att förändra ojämlikhet i samhället delvis saknas i debatten

För analysera intervjupersonernas roller som offentligt intellektuella feminister har jag valt återgå till deras tankar om sociala rörelser. Förutom informanternas fokusering på de sociala rörelsernas samhällsförändrande potential, har jag visat på deras nära relation till dessa rörelser. Liksom de poänger av Carl Boggs som jag visat på i teorin kring offentligt intellektuella, är dessa offentligt intellektuella feminister starkt förankrade i vänstern eller/och feministiska sociala rörelser. Dessa relationer mellan de offentligt intellektuella och de sociala rörelserna tar sig dels uttryck i intervjupersonernas egna engagemang eller åberopande på de sociala rörelsernas betydelse för samhällsförändring. Precis som Boggs alltså påpekat, tolkar jag klyftan mellan dessa feministiska offentligt intellektuella som relativt liten, men jag vill även belysa att det i detta fall inte bara handlar om feministiska sociala rörelser utan även västerpolitiska sådana. Att analysera förhållandet mellan den feministiska rörelsen och dess offentligt intellektuella är ett ämne för vidare forskning.

Utifrån uppsatsens syfte, frågeställning och utgångspunkter kan jag slutligen dra vissa slutsatser relaterade till debatten bland offentligt intellektuella feminister. De motståndsstrategier som dessa offentligt intellektuella belyser är relativt vaga och ur ett feministiskt historiskt perspektiv, inte heller speciellt radikala. Dels framstår återideologiserandet av feminismen som ett projekt, inte bara för den feministiska rörelsen, utan även för de feministiskt offentligt intellektuella att diskutera och lyfta upp i den

feministiska debatten. Detta är något som intervjupersonerna alla bidrar till på olika sätt, liksom Nancy Fraser belyser, diskuterar och för fram; feminismen måste kopplas till vänstern. Det parlamentariskt politiska problemet och läget, med Socialdemokraterna och allt som måste "tas tillbaka" kvarstår och är ett problem som dessa offentliga feminister ser, men kanske inte har så stor inverkan på. Trots allt är det partipolitiken och de sociala rörelserna som intervjupersonerna menar kan genom föra såväl en socioekonomisk omfördelning som kulturellt erkännande. Något som de samtidigt inte ser som genomförbart i dagens samhälle. I debatten om klass, genus/kön, motstånd och förändring bland offentligt intellektuella feminister idag finns en rad genomgripande tendenser och analyser. Det som saknas är de radikala strategier för motstånd och förändring av ojämlikhet som feminismen idag behöver.

6 Referenser

- Acker, Joan, 2006, *Class Questions: Feminist Answers*. Lanham.
- Acker, Joan; Barry, Kate & Esseveld, Johanna, 1991, "Objectivity and truth: Problems in Doing Feminist Research" i Fonow, Mary Margret & Cook, Judith A. (red.), 1991, *Beyond Methodology: Feminist Scholarship as Lived Research*, Bloomington: Indiana.
- Boggs, Carl, 1993, *Intellectuals and the Crisis of Modernity*, Albany: State University of New York Press.
- Butler, Judith, 1998, "Marxism and the Merely Cultural" i *The New Left Review*, nr 227, 1998.
- Butler, Judith, 1999 [1990], *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, London: Routledge.
- Charmaz, Kathy, 2004, "Grounded Theory" i (red.) Hesse-Biber, Sharlene Nagy & Leavy, Patricia, 2004, *Approaches to Qualitative Research: A Reader on Theory and Practice*, New York: Oxford University Press.
- Collins, Patricia Hill, 1990, *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*, Boston: Unwin Hyman.
- Collins, Patricia Hill, 2000, "It's all in the Family: Intersections of Gender, Race and Nation" i Narayan, Uma & Harding, Sandra, (red), 2000, *Decentering the Center: Philosophy for a Multicultural, Postcolonial, and Feminist World*, Bloomington: Indiana University Press.
- Davis, Angela Y., 1983, *Women, Race & Class*, New York: Random House.
- De los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana, 2006, *Maktens (o)lika förklädnader : kön klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*, Stockholm: Atlas Akademi.
- De los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana, 2005, *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*, Malmö: Liber.
- De los Reyes, Paulina, 2005, "Intersektionalitet, makt och strukturell diskriminering" i De los Reyes, Paulina & Kamali, Masoud, (red), 2005, *Bortom vi och dom: teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*, Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Delphy, Christine, & Leonard, Diana, 1986, "Class Analysis, Gender Analysis and the Family" i Crompton, Rosemary & Mann, Michael, (red.) 1986, *Gender and Stratification*, Cambridge: Polity
- Fraser, Nancy, 2000, "Rethinking Recognition" i *New Left Review*, nr 3, 2000

- Fraser, Nancy, 2003, *Den radikala fantasin: Mellan omfördelning och erkännande*, Göteborg: Bokförlaget Diadalos AB.
- Fraser, Nancy, 2009, "Feminism Co-opted?" i *New Left Review*, nr. 56, 2009
- Gramsci, Antonio, *Formandet av de intellektuella från*
<http://www.marxists.org/svenska/gramsci/19xx/intellektuella.htm> 2011-01-01
- Hartmann, Heidi, 1978, "Det olyckliga äktenskapet mellan marxism och feminism", i Carlsson Wetterberg, Christina & Jansdotter, Anna, (red.) 2004, *Genushistoria: en historiografisk exposé*, Lund: Studentlitteratur.
- Hesse-Biber, Sharlene Nagy & Leavy, Patricia, 2004, *Approaches to Qualitative Research: A Reader on Theory and Practice*, New York: Oxford University Press.
- Hull, Gloria T.; Bell Scott, Patricia & Smith, Barbara (red.), 1982, *All the Women Are White, All the Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave: Black Women's Studies*, New York: The Feminist Press.
- Jordahl, Anneli, 2004, *Klass - är du fin nog?*, Stockholm: Atlas.
- Lorde, Audre, 1984, *Sister Outsider: Essays and Speeches*, New York: Crossing Press.
- Miller, William L. & Crabtree, Benjamin F., 2004, "Depth Interviewing" i Hesse-Biber, Sharlene Nagy & Leavy, Patricia, 2004, *Approaches in Qualitative Research: a reader on theory and practice*. New York: Oxford University Press.
- Moraga, Cherríe & Anzaldúa, (red.) 1983, *This Bridge Called My Back: Writings By Radical Women of Color*, New York: Kitchen Table.
- Mouffe, Chantal, 2005, *On the Political*, New York: Routledge.
- Rich, Adrienne, 1986, *Obligatorisk heterosexualitet och lesbisk existens*, Stockholm: Matrixx.
- Rosenberg, Tiina, 2006, *Queerfeministisk Agenda*, Stockholm: Atlas.
- Said, Edward, 1995, *Den intellektuelles ansvar: 1993 års Reith föreläsningar*, Stockholm: Bonnier Alba.
- Skeggs, Beverley, 1997, *Formations of Class And Gender: Becoming Respectable*, London: Sage.
- Young, Iris Marion, 1981, "Beyond the unhappy marriage" i Sargent, Lydia, (red.) 1981, *Women and revolution: a discussion of the unhappy marriage of Marxism and feminism*, Cambridge: South End Press.
- Zalewski, Marysia, 2000, *Feminism After Postmodernism: Theorising Through Practice*, London: Routledge.

a. Bilaga: Intervjuguide

Varför/hur har du valt att göra det du gör som "offentlig intellektuell" - eller vad man ska kalla det.?

Har du valt att göra något annat för att försöka motarbeta maktordningar i samhället?

På någon annan nivå?

- vad?

- varför?

Har du valt att göra något med andra medel?

- vad?

- varför?

Skulle du säga att du arbetar feministiskt?

På vilket sätt?

Vad finns det för möjligheter till att motarbeta maktordningar baserade på genus/könsföreställningar i samhället idag?

Vilka olika sätt finns?

På vilka plan?

Med vilka medel?

Vad tror du är mest effektivt?

Vad tror du är mest genomförbart?

Fördelar och nackdelar?

Vad kan en specifik motståndspraktik tänkas få för konsekvenser?

Vilka kan/förväntas kunna ta del av olika praktiker?

Vad är målet med en sådan praktik?

Vad kan en sådan praktik tänkas kunna få för mer oönska konsekvenser?

Kan det finnas några tänkbara konflikter?

Varför/vilka?

Hur kan de lösas?

Fördelar, nackdelar?

Vad finns det för möjligheter till att motarbeta maktordningar baserade på klass i samhället idag?

se föregående följd

Hur ser du på genus /kön? (är det i första hand en fråga om identitet, strukturer, arbetsdelning, diskriminering?)

Vad finns det för fördelar med att tänka såhär?

Vad finns det för nackdelar med att tänka så då?

Om vi utgår från din syn på genus, vad finns det för utrymme för förändring?

Hur ser du på klass?

Hur ser du på relationen mellan klass och genus?

Kan en feministisk förändring av klasskillnader genomföras?

- vad finns det för olika möjligheter?

- på vilken nivå i samhället?

- vad tror du skulle vara mest effektivt?

- vad tror du är mest genomförbart?

- på vilken/vilka nivåer i samhället?

Hur tycker du att klassfrågan uppfattas inom feminism idag?

- Varför tror du att det är så?

Hur ser du på klassaspekter av den feministiska kampen?

- finns det några sådana? T.ex. Vad gäller målgrupp och arbetssätt.

- på vilket sätt?

- fördelar och nackdelar?

Vad tycker du om den feministiska rörelsen, hur den ser ut i Sverige idag?

Hur ser du på utvecklingen inom/för/av feminismen de senaste åren?

Vad är det viktigaste som har hänt?

Vad tycker du att feminismen behöver fokusera på just nu?

Vad är mest angeläget?

- varför?

- vad finns det för fördelar och nackdelar med det?

Vilka frågor är viktiga att fokusera på i ett större perspektiv?

Vad är mest genomförbart?

Under de senaste åren har begreppet intersektionalitet blivit mer och mer uppmärksammat inom feminismen?

Hur ser du på genus/kön och klass i Sverige idag?

Är det någon debatt under de senaste (10) åren som du tycker gett något extra/ varit speciellt central?

Finns det någon förändring av samhället som du tycker har varit av stor betydelse?

Vad tycker du är viktigt som jag inte har frågat?